

HANS GENBERG

Sverige i EMU

Hur klarar vi övergången?

SNS FÖRLAG

Sverige i EMU

Hur klarar vi övergången?

HANS GENBERG • SNS Förlag

Översättning:
Marianne Kristoffersson

SNS-projektet om »Sveriges inträde i EMU – övergångsfasen«
har finansierats genom bidrag från följande SNS-abonnenter:

Aga	Riksförsäkringsverket
Asca Brown Boveri	Riksgäldskontoret
Electrolux	Riksskatteverket
Ericsson	SEB
Ernst & Young	Skandia
KF	Stora Enso
KPMG	Sveriges riksbank
OM Stockholmsbörsen	Öhrlings PricewaterhouseCoopers
Outokumpu Copper Strip	

SNS Förlag
Box 5629
114 86 Stockholm
Tel: 08-507 025 00
Fax: 08-507 025 25
E-post: bok.info.order@sns.se
Hemsida: www.sns.se

SNS – Studieförbundet Näringsliv och Samhälle
– grundades 1948 som en ideell sammanslutning
– är fristående i förhållande till politiska partier
och intressegrupper
– sprider kunskap om ekonomiska och sociala
förhållanden samt är ett obundet forum för
öppet utbyte av idéer i sådana frågor
– verkar genom forskning och utredningar, bok-
utgivning, seminarier och konferenser.

Sverige i EMU – Hur klavar vi övergången?
Hans Genberg

Första upplagan
Första tryckningen

© 1999 Författaren och SNS Förlag
Projektledare: Stefan Sandström
Översättning: Marianne Kristoffersson
Redaktör: Kristina Holm
Omslag: Nycbølle Grafisk Form AB
Grafisk form, inlägg: Patrik Sundström
Tryck: Kristianstads Boktryckeri AB, 1999

ISBN 91-7150-774-4

Innehåll

<i>Utgivarens förord</i>	5
<i>Författarens förord</i>	6
<i>Kronans sista dag!</i>	7

1		INLEDNING OCH SAMMANFATTNING	9
---	--	------------------------------	---

2		VÄGEN TILL EMU	15
---	--	----------------	----

2.1	Förvarningstid (fas 1):	
	Beslutet att söka medlemskap	19
2.2	Kvalificerad förberedelsestid, del 1 (fas 2):	
	Vad krävs för att komma med i klubben?	25
2.3	Kvalificerad förberedelsestid, del 2, och	
	övergångstid (fas 3 och 4): Praktiska förberedelser	29
2.4	Byte av sedlar och mynt (fas 5):	
	Övergången avslutas	31
2.5	Slutsatser om tidpunkten för vårt inträde	31

3		VAL AV OMRÄKNINGSKURS	32
---	--	-----------------------	----

3.1	Hur omräkningskurs valdes för de ursprungliga	
	EMU-medlemmarna	33
3.2	Fallet Sverige är mer komplicerat	37
3.3	Den mjuka övergången i Finland – tur eller	
	omsorgsfull planering?	39
3.4	Sveriges valalternativ och deras konsekvenser	42
3.5	Slutsatser	47

4	EKONOMISK POLITIK UNDER ÖVERGÅNGEN 48 <i>Hur man undviker instabilitet i inledningsskedet och maximerar vinsterna med medlemskapet</i> 4.1 En ny strategi för penningpolitiken? 49 4.2 En stabil finanspolitik ger trovärdighet 52 4.3 Vad ska vi göra med arbetsmarknaden? 54 4.4 Makroekonomisk politik medan vi väntar på ett internt beslut 56 4.5 Sammanfattning 56
5	FÖRBEREDELSE FÖR EMU INOM DEN OFFENTLIGA SEKTORN 58 5.1 Nödvändiga anpassningar i offentliga institutioner inom den finansiella sektorn 60 5.2 Andra institutioner inom den offentliga sektorn 62 5.3 Det aktuella läget i förberedelsearbetet: Resultat från en intervjuundersökning 65 5.4 Slutsatser 72
6	ÖVERGÅNGEN INOM DEN PRIVATA SEKTORN 74 6.1 Övergångsprocessen inom den finansiella sektorn 75 6.2 Icke-finansiella företag 77 6.3 Byte av sedlar och mynt 84 6.4 Sammanfattning 85
7	FINLANDS ÖVERGÅNG TILL EMU 86 7.1 Från fast växelkurs med devalveringar till flytande växelkurs med inflationsmål 86 7.2 EU-medlemskap och beslutet om EMU 87 7.3 Penning- och växelkurspolitiken som ledde fram till medlemskapet i EMU 88 7.4 Övergångsförberedelser inom den statliga och den privata sektorn 89

Bilaga: Användbara bemsidor 91

Noter 92

Referenser 95

Utgivarens förord

EMU – den Ekonomiska och monetära unionen – är på plats sedan 1 jan 1999. Elva av EU:s medlemsländer deltar, däribland dock inte Sverige.

Den svenska EMU-debatten har hittills huvudsakligen handlat om för- och nackdelar med ett svenskt medlemskap. Även om bokens författare, professor *Hans Genberg* vid Graduate Institute of International Studies i Genève, klart har tagit ställning för ett svenskt EMU-medlemskap, är detta inte frågeställningen i föreliggande studie. Syftet med detta SNS-projekt har i stället varit att kartlägga vilka problem och möjligheter som kommer att möta den svenska ekonomin den dag som Sverige beslutar sig för att träda in i EMU-kretsen.

Studien analyserar hur övergången till EMU kan komma att se ut, hur värdet på kronan kan komma att fastställas samt hur den ekonomiska politiken bör bedrivas under övergångsperioden för att undvika instabilitet. Vidare granskas beredskapen för en övergång till den gemensamma valutan inom såväl privat som offentlig sektor. I analysen används en hel del erfarenheter från den finländska övergångsprocessen. Slutsatsen är att en lång och komplicerad process återstår efter det att ett beslut om att ansöka om svenskt medlemskap i EMU väl har fattats. Detta förhållande måste beaktas i den fortsatta debatten om en eventuell framtida svensk EMU-anslutning.

SNS-projektet har löpande följts och kommenterats av en referensgrupp av praktiker från företag och myndigheter i SNS-kretsen som också har bidragit till projektets finansiering. Företagen och myndigheterna redovisas på s. 2. Carl Wilhelm Ros, vid projektets start förste vice VD i Ericsson, har varit referensgruppens ordförande. Som alltid när det gäller SNS-studier svarar dock författaren ensam för bokens innehåll. Referensgruppen har i ett särskilt uttalande tagit ställning till analys och slutsatser. Uttalandet kan erhållas från SNS.

Från SNS sida hoppas vi att boken ska ge nya infallsvinklar i den framtida EMU-diskussionen.

Stockholm i oktober 1999

HANS TSON SÖDERSTRÖM

VD i SNS

Författarens förord

NÅGRA PERSONER har varit till mycket stor hjälp under arbetet med denna bok. Först och främst vill jag tacka medlemmarna i SNS referensgrupp, med Carl Wilhem Ros som ordförande, för deras synpunkter på utkast till studien och för den information de har försett mig med under arbetets gång. Eric Clapham har gjort intervjuerna som ligger till grund för innehållet i kapitel 5, avsnitt 3. Han har också skrivit ett utkast till avsnittet, som med smärre ändringar har införlivats med texten. Matti Vanhala, chef för Finlands Bank, och hans medarbetare Kari Puumanen och Pentti Pikkarainen har varit mycket hjälpsamma, när jag besökte Finland för att sätta mig in i övergångsprocessen där. Esa Lager, vice VD och finanschef på Outokumpu, har gett mig synnerligen användbar information om hur särskilt Outokumpu, men även den finländska företagssektorn i allmänhet, förberedde sig för inträdet i EMU.

På SNS har Stefan Sandström och Hans Tson Söderström hjälpt till med planeringen och gett mig intellektuellt stöd på ett mycket generöst sätt.

Genève i oktober 1999

HANS GENBERG

Graduate Institute of International Studies, Genève

Kronans sista dag!

IDAG ÄR sista dagen som kronan är legalt betalningsmedel i Sverige. Under de tre senaste månaderna har Riksbanken övervakat den sista fasen av övergången till fullbordat medlemskap i den Ekonomiska och monetära unionen. Sedlar och mynt värda uppskattningsvis 95 miljarder kronor har ersatts av helt nya euro. Detta belopp är omkring 5 procent lägre än beräknat. En representant för Riksbanken antyder att en stor mängd av den gamla valutan har be-hållits som souvenirer och samlarobjekt.

Från och med i morgon kommer 14 av de 15 EU-medlemmarna att tillhöra världens största monetära zon. När nu Danmark, Grekland och Sverige samtidigt går med i EMU, kommer i själva verket Euro-lands BNP att något överstiga USA:s.

Övergångsperioden i Sverige började för nästan tre år sedan, på socialdemokraternas partikongress i mars 2000. Efter att ha förespråkat strategin vänta-och-se sedan 1997, förordade partiledningen EMU-medlemskap, och kongressen röstade sedan med klar majoritet för förslaget. Folkomröstningen, som ägde rum i första veckan i oktober 2000, blev i stora stycken en formalitet.

Riksdagen fattade det formella interna beslutet för på dagen två år sedan. Omedelbart efter omröstningen tillkännagav regeringen att kronan skulle gå in i ERM2-systemet till en kurs av 8,75 kronor per euro, dvs. den kurs vi har använt för att växla in våra sedlar och mynt under de senaste tre månaderna. Beslutet att gå in i ERM2 fattades för att öka chanserna att vår ansökan om att gå med i EMU skulle be-handlas välvilligt av de elva ursprungliga euroländerna. Kursen 8,75 fastställdes i hemliga förhandlingar mellan representanter för Riks-banken och Europeiska centralbanken, ECB. Den roll Finlands Banks representant i ECB spelade var förmodligen avgörande för att man skulle nå en snabb överenskommelse om kursen.

De komplicerade praktiska förberedelserna för övergången börja-de på allvar inom den offentliga sektorn i januari 2001. Trots att mycket förberedande arbete hade gjorts tidigare, anslogs inte de nöd-vändiga medlen förrän då. Lagstiftningen gick igenom snabbt, och det gjorde att Riksskatteverket och andra myndigheter kunde påbör-ja det tidsödande arbetet med att göra alla system, föreskrifter, blan-ketter etc. eurokompatibla.

Bankerna och de stora multinationella företagen hade redan efter folkomröstningen börjat påskynda omvandlingen. Bankerna, som gjort den korrekta bedömningen att deras kunder skulle börja efterfråga eurodenominerade tjänster i stor skala, när regeringsbeslutet att söka medlemskap väl var fattat, var bland de första inom den privata sektorn som blev klara för eurons ankomst.

Den 2 maj 2001 röstade EU:s stats- och regeringschefer enhälligt för att släppa in Sverige i EMU. Omröstningen följde rekommendationerna från Ekofin-rådet samt ECB:s och EU-kommissionens rapport om Sveriges ekonomiska konvergens med de elva länder som redan var med i EMU. I rapporten betonades såväl vår låga inflation och våra sunda offentliga finanser som stabiliteten i kronans kurs mot euron efter vårt inträde i ERM2. Därför rekommenderades att man skulle bortse från kravet på tvåårigt medlemskap i ERM2. Stats- och regeringscheferna fastställde den 1 januari 2002 som datum för vårt inträde i EMU och för permanent låsning av omräkningskursen mellan kronan och euron. Det beslöts också i en överenskommelse med den svenska regeringen och Riksbanken att slutfasen av övergången skulle äga rum mellan den 1 september och den 30 november.

Företrädare för banksystemet och offentliga institutioner uttrycker tillfredsställelse med övergången. Perioden på två år mellan riksdagsbeslutet och övergångens slut visade sig vara tillräcklig, till stor del tack vare de förberedelser som hade vidtagits redan före folkomröstningen. Mindre problem har konstaterats i detaljhandeln, särskilt i turistområden, där kunderna har velat använda euron ända sedan den 1 januari i år, då den infördes i EU:s ursprungliga elva medlemsländer. Personalen blev tvungen att vänja sig vid de nya sedlarna och mynten tidigare än beräknat, vilket kanske förklarar varför övergången har gått så smidigt under de tre månader som gått.

Från och med i morgon är kronan historia. Länge leve euron. Förresten, i morgon kommer denna tidning att kosta 1,10 euro i stället för 10 kronor. Du kommer att få samma nyheter för ett 4 procent lägre belopp.

Stockholm den 30 november 2002

I | *Inledning och sammanfattning*

EMU, den Ekonomiska och monetära unionen, trädde i kraft den 1 januari 1999. Elva av EU:s femton medlemsländer var med från starten. Även om Sverige, tillsammans med Danmark, Grekland och Storbritannien, inte var med från första början, är den allmänna uppfattningen att vi kommer att gå med i EMU inom de närmaste 3–5 åren.¹ Exakt när det kommer att ske beror i grunden på om den socialdemokratiska partiledningen tror att allmänheten kan övertygas om att medlemskap i EMU gagnar oss. Eftersom regeringen har förbundit sig att låta allmänheten säga sitt i frågan i en folkomröstning eller ett val, vill den inte riskera ett nejutslag genom att väcka frågan vid en olämplig tidpunkt.

Den fiktiva tidningsartikeln ovan är avsedd som en påminnelse om att övergången till medlemskap i EMU är ganska komplicerad och tar tid, även sedan det politiska beslutet att gå med har fattats. Det är viktigt att inse att ett antal praktiska problem måste lösas och att två hela år är den absoluta minimitid som behövs för att processen ska kunna genomföras smidigt. Den minimala övergångsperioden kräver ett starkt och entydigt politiskt åtagande redan från början. Anledningen är att de offentliga institutionerna nu befinner sig på ett stadium där de behöver politiskt och framför allt finansiellt stöd för att kunna gå vidare med sina förberedelser. Ingetdera är sannolikt att vänta innan riksdagen har fattat beslut till förmån för medlemskap. Det är inte heller sannolikt att den privata sektorn lägger ner omfattande resurser på förberedelser

för övergången, om det är osäkert när den officiella starten kommer att ske. Med andra ord bör minst 24 månader från det att riksdagen har röstat i EMU-frågan vara en realistisk utgångspunkt för att beräkna övergångsperioden, när den än börjar.

När beslutet att söka medlemskap väl har fattats kommer de politiska påtryckningarna inom landet för att påskynda det faktiska inträdet i systemet att bli stora. För närvarande marginaliseras de svenska representanternas uppfattning i vissa EU-organ när viktiga strategiska beslut diskuteras.² Anledningen är det påtagliga skiftet av makt från Ekofin-rådet, som består av finansministrarna i samtliga EU-länder, till Euro-11-gruppen, som endast omfattar EMU-medlemmar. Länder utanför EMU har därför mindre makt *de facto*, om än inte *de jure*. Det är naturligt att våra representanter kan känna sig frustrerade och vill att övergångsperioden ska vara ytterligt kort från det inhemska beslutet att gå med till vårt faktiska inträde. Detta vore ett misstag. Att gå med i EMU och byta ut kronan mot euron innebär mycket långtgående förändringar av de administrativa rutinerna, företagens konkurrenssituation och den ekonomiska politiken. En viktig synpunkt, som kommer fram i denna bok, är att det krävs att dessa förändringar förbereds ordentligt och att förberedelserna får ta tid, om övergången till EMU-medlemskap ska bli smidig.

Den mest genomgripande förändringen gäller IT-systemen. Samtliga sektorer i ekonomin måste anpassa sina system till den nya valutasituationen, och de nödvändiga förändringarna av mjukvaran är mer komplicerade än att bara låta värden i euro ersätta värden i kronor. Det finns exempel där de existerande programmen inte är utrustade för att hantera belopp med decimaler. Medan detta inte har varit något problem så länge beloppen är i kronor, skulle det inte fungera i den nya situationen med tanke på att den troliga omräkningskursen kommer att vara omkring 0,11 euro för en krona. Att runda av eurovärdet till närmaste enhet kommer helt enkelt att innebära alltför stora approximationer.

Behovet att bevara uppgifter innebär en annan utmaning för vissa mjukvarusystem, som är konstruerade för en situation med endast en valuta. Detta är ingen allvarlig begränsning för institutionerna inom finanssektorn, som alltid har varit vana vid att hantera många olika valutor, men det kan bli ett stort problem för helt nationella institutioner som till exempel Riksskatteverket.

Det beräknas att både komplexiteten och kostnaderna gör att omvandlingen av IT-systemen med anledning av ett EMU-medlemskap totalt kommer att bli flera gånger större än kostnaderna för förändringarna inför millennieskiftet. Lyckligtvis kommer vi, när vi går med, att kunna dra nytta av de nuvarande medlemmarernas erfarenheter, och bristen på kompetenta mjukvaruspecialister kommer att vara mindre akut. Icke desto mindre kommer det att krävas så lång tid som två år för att anpassa IT-systemen i vissa komplicerade fall, i synnerhet Riksförsäkringsverket och Riksskatteverket, medan det i andra fall, exempelvis inom finanssektorn, troligen räcker med ungefär halva tiden. För små och medelstora företag är den övergångstid som krävs ofta ännu kortare, eftersom de i många fall kommer att kunna köpa färdiga system, som har utvecklats för första omgångens medlemsländer.

Förutom behovet att förändra IT-systemen, som skär igenom hela ekonomin, ställs varje sektor inför speciella utmaningar när det gäller anpassningen. Av de offentliga myndigheterna är de som påverkas mest naturligtvis Riksbanken och Riksgäldskontoret, som redan har stark direktanknytning till euron, samt Riksskatteverket och Riksförsäkringsverket, som har de mest komplicerade och omfattande administrativa systemen vad beträffar eurokompatibilitet. Riksbanken och Riksgäldskontoret har aktivt förberett sig för starten av EMU i första omgångens medlemsländer. På grund av att vi dels är EU-medlemmar, dels har nära finansiella relationer med finansmarknader och myndigheter inom EMU, har det varit viktigt att båda dessa myndigheter har kunnat hantera euro i stor skala redan från och med den 1 januari 1999. Det kom-

mer emellertid att krävas ytterligare förberedelser för att de ska bli helt klara för ett slutgiltigt svenskt medlemskap, inte minst för att tillverka de nya eurosedlarna och -mynten samt distribuera dem över hela landet. Operationens omfattning är imponerande; det har till exempel beräknats att volymen av den nya valutan motsvarar nästan 500 lastbilslaster!

För såväl Riksskatteverket och Riksförsäkringsverket som många andra myndigheter kräver övergången till eurokompatibilitet ett antal juridiska och administrativa beslut redan innan arbetet med några IT-system kan börja. Det måste till exempel klargöras hur gränsvärden, avrundningar och decimaler ska behandlas. Hur enkelt detta än kan verka, så kan översättning av skatteskalor och liknande referensvärden till euro medföra väsentliga förändringar av de samlade skatteintäkterna eller socialförsäkringsutbetalningarna som följd av de approximationer som uppstår, när dessa uttrycks i euroenheter. Tusentals blanketter måste också revideras så att de passar en euromiljö i stället för en kronmiljö, vilket kräver både tid och resurser.

Förberedelserna inom den privata sektorn skiljer sig i några viktiga avseenden från förberedelserna inom den offentliga sektorn. Företag inom finanssektorn, tillverkningsindustrin, tjänstesektorn och detaljhandeln kommer, när euron införs, att ställas inför både operativa och strategiska utmaningar. De operativa utmaningarna gäller såväl interna rutiner för bokföring, löneutbetalningar, dokumentation, IT etc. som kundrelaterade verksamheter som anpassning av prislappar, förpackningar, kassaapparater, varuautomater, streckkoder och affärshandlingar.

Den strategiska utmaning som den enhetliga valutan innebär är möjligen mer långtgående, och härrör från integrationen av marknaderna till följd av de minskade transaktionskostnaderna och den minskade växelkursrisken. Ökad integration kommer att medföra större konkurrens från utländska företag på hemmamarknaden, men också möjligheter att öka försäljningen utomlands eller söka

nya leverantörer. Skapandet av EMU kommer att kräva en noggrann översyn av affärsstrategierna i många företag. Detta måste i viss mån göras vare sig vi är medlemmar eller inte, men säkert kommer utfallet att bero på hur våra monetära och finansiella relationer med de övriga EU-länderna ser ut.

Praktiska förberedelser inför övergången till euron har redan gjorts inom både den privata och den offentliga sektorn. De stora multinationella företagen har gjort upp interna övergångsstrategier som tar hänsyn till företagets specifika situation. Organisationer inom den privata sektorn som SAF och Industriförbundet har gett ut publikationer för att informera sina medlemmar om vilka konsekvenserna av medlemskap i EMU blir för näringslivet.³ Riksbanken har tillsammans med banker och andra finansiella institutioner arbetat för att finna en lösning på sådana problem som är specifika för denna sektor, och de har redogjort för en del av sina slutsatser i en serie publikationer.⁴ 1996 tillsattes en grupp inom Finansdepartementet för att samordna såväl regeringens som den privata sektorns förberedelser inför övergången.⁵

För att garantera en smidig övergång krävs en viss samordning mellan den offentliga och den privata sektorn när det uppstår intressekonflikter. Exempelvis har företag som har starka ekonomiska band till euroområdet uttryckt en önskan att kunna ha redovisning, aktiekapital och deklarationer i euro så snart som möjligt för att underlätta sina relationer med partners i Euroland. För skattemyndigheterna skulle det emellertid bli komplicerat och dyrt att tillåta att en del deklaraionsblanketter är i euro och andra i kronor. Att tillåta detta innan kronan oåterkalleligen har låsts mot euron skulle, enligt deras åsikt, vara en mardröm. En bra kompromiss måste arbetas fram mellan en övergångsperiod med två valutor, som den privata sektorn önskar, och den big-bang-lösning som myndigheterna föredrar.

Beslutet om ett svenskt medlemskap hänger inte bara på riksdagen – och således på den politiska process som leder fram till dess

beslut efter omröstning – utan också på ett beslut från EMU-ländernas stats- och regeringschefer, om och på vilka villkor de ska acceptera oss i »klubben«. Att vi skulle bli accepterade, om vi ansökte om medlemskap kan tyckas självklart, men ett antal formella konvergens- och stabilitetskriterier måste uppfyllas för att man ska vara säker på ett positivt utslag. Vi kommer nästan säkert att bli tvungna att gå med i växelkursmekanismen ERM2 med en central paritetskurs för kronan i förhållande till euron, som kommer att bli den oåterkalleliga omräkningskursen. Att se till att marknadsväxelkursen inte avviker alltför mycket från paritetskursen inom ERM2 under övergångsperioden kommer att ställa stora krav på såväl penning- som finanspolitiken under den tiden.

Målet med denna studie är att främja en bättre förståelse hos allmänheten av de frågor som är förknippade med förberedelsen för och övergången till medlemskap i EMU. Studien innehåller inte övergångsplaner för ekonomins enskilda sektorer utan är snarare en genomgång av de inbördes relationer som förberedelsen innebär samt en analys av behovet av en samordnad lösning i rätt ordning. Studien syftar också till att ge bättre kunskaper om riskerna vid valet av omräkningskurs och om vilken ekonomisk politik som bör föras under övergången. Förhoppningen är att en välinformerad allmänhet ska bidra till att göra övergången så smidig som möjligt.

Bokens uppläggning är följande. Kapitel 2 redogör för de fem olika faser den svenska ekonomin måste gå igenom för att Sverige ska bli medlem i EMU. I kapitlet fastslås också vilka frågor som är specifika för varje fas. Kapitel 3 och 4 tar upp de makroekonomiska konsekvenser som valet av omräkningskurs får och den ekonomiska politiken under perioden fram till medlemskapet. De förberedelser av mer mikroekonomisk natur som är nödvändiga inom den offentliga och privata sektorn behandlas i kapitel 5 respektive 6. Studien slutar med en genomgång av vad vi kan lära oss av övergångsprocessen i Finland, som ju gick med i EMU redan från början.

2 | *Vägen till* EMU

PROCESSEN ATT gå med i EMU och förbereda att kronan ersätts av euron är mer komplex och tidsödande än den i förstone verkar. Det är ingen tillfällighet att den tid de nuvarande medlemmarna har fått på sig är mer än tre år. Även om vi kan lära av erfarenheterna från första omgångens medlemmar, är det viktigt att komma ihåg att man inte kan förbereda sig för att gå med i EMU över natten. Först och främst innebär processen ett riksdagsbeslut att söka medlemskap. Beslutet beror i sin tur på resultatet av dels en extra socialdemokratisk partikongress, dels en folkomröstning. När ett internt beslut att söka inträde i EMU väl har fattats, måste de nuvarande medlemmarna avgöra om de ska acceptera vår ansökan eller inte. För att de ska acceptera oss krävs att vi uppfyller en rad konvergenskriterier, i synnerhet att en viss grad av växelkursstabilitet har uppnåtts. Innan euron tryggt kan ersätta kronan, måste slutligen hushållen, företagen, de finansiella institutionerna och de offentliga organen vara tillräckligt förberedda vad gäller såväl betalningssystem och -vanor, och fakturerings- och redovisningsrutiner som lagar och bestämmelser.

Detta kapitel beskriver övergången till medlemskap i EMU i form av fem olika faser (se tabell 2.1).⁶ De utmaningar som ligger i varje fas analyseras och en ungefärlig uppskattning görs av den tid fasen kommer att ta. Jämsides med detta identifieras de frågor som kräver särskild uppmärksamhet från myndigheternas sida, om inträdesprocessen ska gå smidigt. Kapitlet inleds med en allmän översikt.

TABELL 2.1 Fem övergångsfaser på vägen till EMU

	Förvarningstid	Kvalificerad förberedelse Del 1
<i>Innebåll</i>	Internt beslut att söka medlem- skap. (Avsnitt 2.1)	Ekofin-rådets beslut om Sveriges medlemsansökan.
<i>Viktigaste uppgifter att lösa</i>	Hur ska allmänheten övertygas? (Avsnitt 2.1.1) När ska vi ansöka om inträde? (Avsnitt 2.1.2)	Är kriterierna i Maastricht- fördraget uppfyllda? Hur länge måste Sverige ha varit medlem i ERM2? Fastställa tidpunkt för inträdet. (Kapitel 2)
<i>Makro- ekonomiska policyfrågor</i>	Hålla fast vid inflationsmålet. Förstärka budgetkonsolide- ringen. Gå med i ERM2. Fastställa centralkursen. (Kapitel 3)	Vilken makroekonomisk politik ska vi föra under den tid Sverige är med i ERM2? (Kapitel 4)
<i>Förberedelser inom den offent- liga sektorn</i>	Kampanj för att informera allmän- heten före folkomröstningen. Pre- liminär övergångsplan. (Kapitel 5)	Detaljerad övergångsplan. (Kapitel 5)
<i>Förberedelser inom den privata sektorn</i>	Förberedelser. (Kapitel 6)	Förberedelser. (Kapitel 6)
<i>Vad kan gå fel? Vad är osäkert och riskfyllt?</i>	Ett nej-utslag skulle ifrågasätta Sveriges medlemskap i EU.	Externa chocker som ifrågasätter växelkurspari- teten. Ekofin-rådet kräver att vi stannar kvar i ERM2 en längre tid.
<i>Möjligt tids- schema (snabb- scenariet)</i>	Tidigast i slutet av år 2000.	Minst 4 till 6 månader. Kan ta längre tid, om ett längre deltagande i ERM2 krävs.
<i>Nödvändigt resultat för att gå vidare till nästa fas</i>	Regeringen informerar Ekofin-rådet om att vi vill gå med i EMU.	Sverige beviljas inträde.

Del 2	Övergångstid	Byte av sedlar och mynt
Aktiva interna förberedelser.	Förberedelser för att byta ut kronan mot euron. Hur ska vi undvika de extrakostnader det innebär att ha två valutor (kronan och euron) i omlopp parallellt. Penningpolitiken har delegerats till ECB. Främja pris- och löneflexibilitet.	Sedlar och mynt införs.
Slutföra förberedelserna.		
Slutföra förberedelserna.		
Om denna period blir lång, finns det risk för att det blir press på växelkursen. Om den blir kort, kan förberedelserna bli otillräckliga.	Otillräckliga förberedelser skulle kunna göra att inträdesperioden blir »hafsig«.	
Dessa båda faser kan vara avslutade på ungefär två år.		Tre månader borde vara tillräckligt.
Sverige går med i EMU.		

Förvarningstid (fas 1). Processen som leder fram till beslutet att söka medlemskap. Det formella riksdagsbeslutet måste grunda sig på ett brett stöd från befolkningen, vilket i praktiken beror på om regeringen och det socialdemokratiska partiet kommer med en aktiv rekommendation.

Kvalificerad förberedelsestid, del 1 (fas 2). Beslut av Ekofin-rådet om vår ansökan. Beslutet ska grunda sig på rapporter från EU-kommissionen och ECB, den Europeiska centralbanken, med fokus på hur den svenska ekonomin konvergerar med ekonomierna i EMU:s medlemsländer samt på växelkursens stabilitet.

Kvalificerad förberedelsestid, del 2 (fas 3). En period av aktiva interna förberedelser inom de offentliga institutionerna och den privata sektorn för att kunna göra transaktioner i euro lika enkelt och i samma omfattning som i kronor.

Övergångstid (fas 4). Förberedelser för att byta ut kronan. Detta är perioden mellan den tidpunkt då kronans växelkurs oåterkalleligen kopplas till euron och den tidpunkt då sedlar och mynt byts ut. Vår penningpolitik har redan fastställts av ECB, men kronan är fortfarande i omlopp.

Byte av sedlar och mynt (fas 5). Sedlar och mynt i euro införs. Mycket talar för att denna period, under vilken kronan ersätts av euron, görs så kort som möjligt, eftersom det är dyrt att hantera två slags valutor parallellt.

Om den uppskattade förberedelsestiden för varje fas (se näst sista fältet i tabell 2.1) läggs ihop, inser vi att processen att gå med i EMU kan vara helt slutförd tidigast någon gång under andra halvåret 2002, om allt går som det ska. Det betyder att vi kommer att ligga lite efter första omgångens medlemmar när det gäller att ersätta kronan med euron. Är detta en olägenhet som vi bör försöka undvika genom att påskynda övergångsprocessen eller bör vi i stället inta en lugnare attityd och försäkra oss om att alla praktiska förberedelser genomförs intill fulländning? Återstoden av studien ger en del av svaret.

2.1 Förvarningstid (fas 1):

Beslutet att söka medlemskap

För att sätta bollen i rullning måste regeringen ta initiativ och föreslå riksdagen att Sverige ska söka medlemskap. För att ett sådant beslut ska kunna fattas måste, under nuvarande omständigheter, två hinder övervinnas. Det första är socialdemokraternas extra-kongress, som äger rum i mars 2000 med syftet att precisera partiets »uppfattning« om ett medlemskap. Om kongressen beslutar att gå vidare mot ett medlemskap, är det sannolikt att den även beslutar att anordna en folkomröstning för att utröna väljarkårens uppfattning. Denna folkomröstning kommer troligen att hållas tidigast i september/oktober 2000. Återigen förutsatt att resultatet blir positivt, skulle regeringen då kunna lägga fram en proposition till riksdagen senare under hösten, så att ett beslut kan fattas före årets slut. Enligt detta »snabbscenario« kommer vi att ha ansökt om medlemskap, när det är vår statsministers tur att ta över ordförandeskapet i EU under första halvåret 2001.

Dock är andra scenarier möjliga. Ett är att folkomröstningen över huvud taget inte hålls och att väljarna får ta ställning till EMU i samband med valet 2002. Somliga bedömare hävdar att mer och mer talar för att detta är det mest sannolika scenariot. Andra, t.ex. Eklund (1999), antyder att partikongressen skulle kunna resultera i beslutet »ja, men senare«, vilket skulle låta osäkerheten om tidpunkten för inträde bestå men åtminstone vara ett steg framåt genom att det binder socialdemokraterna vid ett medlemskap.

För att allmänheten ska kunna göra en rimlig bedömning av konsekvenserna av ett EMU-medlemskap, är det nödvändigt att den får objektiv information som är tillgänglig inte bara för utbildade ekonomer. Detta är en uppgift för både regeringen och organisationerna inom den privata sektorn. Den mest omfattande genomgången är fortfarande rapporten från EMU-utredningen, vars ordförande var professor Lars Calmfors.⁷ Det är på sin plats att påpeka att denna rapport framför allt vänder sig till ekonomer och

statsvetare. Därför tjänar inte rapporten (och avsåg inte heller att tjäna) syftet att informera allmänheten. Givetvis har den fungerat som avstamp för en stor del av den offentliga debatt som har pågått sedan den publicerades, och rapporten har säkert i hög grad påverkat regeringens beslut att »vänta och se«. Icke desto mindre är det viktigt att det publiceras mer lättillgänglig information, som förklarar inte bara kostnaderna och intäkterna av att gå med i EMU utan även kostnaderna och intäkterna av att skjuta inträdet på framtiden. De båda följande avsnitten sammanfattar kort de viktigaste argumenten i dessa frågor utan att göra anspråk på att ge allmänheten uttömmande information.⁸

2.1.1 Kostnader och intäkter av en monetär union

Först och främst måste man komma ihåg att medlemskap i en monetär union medför både kostnader och intäkter. Till yttermera visso är dessa kostnader och intäkter till sin karaktär sådana att det är omöjligt att göra en exakt kvantitativ beräkning av deras relativa storlek. Uppfattningen om det tillrådliga i ett EMU-medlemskap kommer hädanefter att ytterst grunda sig mer på informella bedömningar än på vederhäftiga bevis.

Det råder stor enighet om att en monetär union har potential att föra med sig betydande fördelar för medborgarna i medlemsländerna i form av lägre priser, större konkurrens och generell ökad mikroekonomisk effektivitet. Orsakerna till dessa gynnsamma effekter är dels de lägre transaktionskostnader och den större pristransparens som den gemensamma valutan för med sig, dels elimineringen av valutarisken allteftersom euron ersätter de nationella valutorna.⁹ Ett vanligt argument är att en gemensam valuta främjar ekonomisk integration, vilket i sin tur leder till ökat välstånd för medborgarna i medlemsländerna.

Kostnaderna för att gå med i en monetär union har att göra med de makroekonomiska anpassningarna och stabiliseringspolitiken. När vi går med i en monetär union, avhänder vi oss möjligheten att

föra en egen penningpolitik, vilket i vissa avseenden kan leda till större makroekonomisk instabilitet. Om vår ekonomi utsätts för störningar som gör att vi riskerar att hamna i en lågkonjunktur, samtidigt som de andra medlemmarna i unionen har nära nog full sysselsättning, skulle det vara fördelaktigt att kunna föra en expansiv penningpolitik och låta vår valuta deprecieras. Den monetära unionen omöjliggör detta, och som resultat kan vi drabbas av arbetslöshet.

Är effektivitetsvinsterna som är förenade med en monetär union större än kostnaderna för en makroekonomisk stabilisering? De som är emot medlemskap påpekar att försöken att mäta vinsterna av de minskade transaktionskostnaderna och elimineringen av valutarisken inte har frambringat särskilt höga siffror. I stället betonar de svårigheten att anpassa sig till de landspecifika chocker som uppstår, när penningpolitiken inte finns att tillgå, när finanspolitiken är svår att mobilisera snabbt och när andra mekanismer som är beroende av flexibiliteten på arbetsmarknaden inte är för handen.

De som är för medlemskap tonar vanligen ner möjligheten att med den ekonomiska politiken finjustera konjunkturcykeln genom antingen penning- eller finanspolitik och ifrågasätter om små öppna ekonomier, som Sverige, kan tillgodogöra sig en reell autonomi i fråga om den ekonomiska politiken. De betonar också att makroekonomisk instabilitet kan ha sitt ursprung i finansiella störningar som delvis skulle elimineras av EMU-medlemskap.

Kostnaderna och intäkterna är till sin karaktär sådana att vi aldrig kommer att kunna göra en entydig bedömning av deras relativa betydelse. Det är tillräckligt svårt att mäta effektivitetsvinsterna av den ekonomiska integrationen. Hur mycket som kan hänföras till användningen av en gemensam valuta i en monetär union och hur mycket som kan hänföras till andra aspekter av den ekonomiska integrationen, är nästan omöjligt att med säkerhet fastställa. Å andra sidan beror storleken på kostnaderna för en makroekonomisk stabilisering på obestämbara fakta som hur stora och hur ofta före-

kommande de landspecifika störningarna i den totala efterfrågan antas bli i *framtiden*. Dessutom råder det oenighet om huruvida en nationell makroekonomisk politik verkligen har en stabiliserande effekt och inte i stället en destabiliserande. Generellt måste man således medge att snäva ekonomiska argument i fråga om ett monetärt enande inte ensamma och entydigt kan vara avgörande för kostnads- och intäktsanalysen. Av den anledningen har överväganden med större spännvidd, som rör relationerna mellan Sverige och EU, kommit in i debatten. Vårt inflytande i EU har försvagats genom att vi inte är medlemmar i EMU.¹⁰ Det kan faktiskt ifrågasättas om det i det långa loppet är förenligt med medlemskap i EU att stå utanför EMU. Om det inte är det, då måste vi beakta många fler kriterier när vi fattar beslut i EMU-frågan.

2.1.2 *En kostnads- och intäktsanalys av vad det innebär att vänta*

EMU-utredningen drog i sin rapport¹¹ slutsatsen att ett fullbordat medlemskap i EMU var önskvärt men att det för närvarande var bättre att vänta med att gå med. I sin EMU-proposition hävdade likaså den dåvarande socialdemokratiska regeringen att Sverige borde stå utanför EMU från början men att dörren skulle hållas öppen för att gå med i framtiden.¹²

Vilka var huvudorsakerna som lades fram som förklaring till vänta-och-se-attityden till EMU? EMU-utredningen hävdade att upprätthållandet av en självständig penningpolitik kunde ses som en försäkring inför framtiden. Genom att lämna möjligheten öppen att genomföra en förändring av växelkursen skulle den svenska ekonomin vara skyddad mot negativa chocker. Då utredningen gjordes, 1996, sattes, enligt författarna, ett särskilt högt värde på alternativet att devalvera valutan. Regeringen angav i sin proposition avsaknaden av folkligt stöd som skäl för att skjuta upp beslutet om medlemskap. Andra, t.ex. Jonung (1996), hävdade att den svenska ekonomin ännu inte var tillräckligt flexibel för att kunna fungera smidigt utan justeringar i växelkursen. Således måste sär-

skilt arbetsmarknaden reformeras, innan man skulle kunna tänka på inträde i EMU.

Om vi instämmer i EMU-utredningens bedömning att det ligger i Sveriges intresse att gå med i EMU i sinom tid, är frågan när tiden egentligen är lämplig för att gå med och vilka kriterier som ska användas för att avgöra det. Vi behöver med andra ord göra en kostnads- och intäktsanalys av vad strategin vänta-och-se innebär.¹³

Den första frågan som måste tas upp är om det finns några ekonomiskt giltiga skäl för att *vänta med att besluta* om medlemskap i EMU. Ett antal framstående politiker, i synnerhet statsministern, har intagit denna attityd, och vi måste därför fråga oss om den är försvarbar på ekonomiska grunder eller om det främst är ett taktiskt beslut. Att vänta med att fatta beslut skulle kunna vara försvarbart om vi kan förväntas lära oss något väsentligt om konsekvenserna av ett medlemskap under tiden vi väntar med att besluta oss, och under förutsättning att priset för obeslutsamheten är lågt. Som hävdades i förra avsnittet, är det mycket svårt göra en uppskattning av kostnaderna och intäkterna för medlemskap i en monetär union. Även om vi väntar på att EMU ska etablera sig och intäkterna ackumuleras, är det näst intill omöjligt att precisera den exakta storleken på dessa intäkter. Andra processer än monetärt enande äger rum samtidigt, så det är omöjligt att säga hur mycket av intäkterna som kan tillskrivas EMU ensam. Likaledes är det inte troligt att vi lär oss särskilt mycket om kostnaderna för att vara med i EMU, eftersom de beror på vilka chocker som inträffar *efter det att* vi har gått med.

Samtidigt står det klart att obeslutsamheten har ett pris, eftersom den skapar osäkerhet inte bara om landets framtida monetära system utan också om graden av ekonomisk integration som vi vill ha med de andra EU-medlemmarna. Denna osäkerhet leder till att företagen skjuter upp sina beslut att investera, då besluten är avhängiga av vilken typ av integration vi har med övriga Europa. Uppskjutna investeringar får negativa konsekvenser för den ekonomiska tillväxten och sysselsättningen. Slutsatsen måste därför

bli att det inte finns någon anledning att vänta med att fatta beslut om medlemskap i EMU.

Även om vi har beslutat oss för att gå med, är det förtfarande logiskt möjligt att hävda att vi bör skjuta vårt inträde på framtiden. Detta var EMU-utredningens ståndpunkt. Nyckelfrågan är om nettovinsten med att gå med blir högre eller lägre om vi väntar. De som tror att den blir lägre, betonar att vi går miste om effektivitetsvinster medan vi befinner oss på åskådarplats, och vi får heller inget inflytande över utvecklingen i ECB och andra EMU-institutioner. På motsatt sida befinner sig de som hävdar att vi måste genomföra arbetsmarknadsreformer innan vi går med, eftersom detta skulle öka nettovinsten med ett medlemskap. Detta bygger på antagandet att sådana reformer lättare kan komma till stånd utanför än innanför den monetära unionen, en diskutabel hypotes som det senare ska anföras skäl mot. Ett uppskjutande av medlemskapet skulle också kunna försvaras om EMU under sina första år vore särskilt utsatt för landspecifika chocker som kräver differentierad penningpolitik, eller om dess ekonomiska politik under dessa år förknippades med instabilitet. Inget av dessa antaganden verkar heller särskilt troligt. Följaktligen tror jag att den strategi som är att föredra är att gå med så snart det är praktiskt möjligt.¹⁴

2.1.3 *Beslut i slutet av år 2000?*

Oavsett argumenten i de båda föregående avsnitten befinner vi oss i en situation då det socialdemokratiska partiet inte kommer att fatta ett formellt beslut i medlemskapsfrågan förrän i mars 2000, och en folkomröstning kommer att hållas tidigast hösten efter. Därför kan en svensk ansökan om medlemskap väntas tidigast i slutet av 2000 eller i början av 2001. Emellertid är andra scenarier, som nämnts, möjliga. Exempelvis skulle den socialdemokratiska partikongressen i mars 2000 kunna besluta att uppskjuta beslutet till nästa val. Detta skulle innebära att tidigast möjliga riksdagsbeslut flyttas minst två år framåt i tiden. Om det skulle bli ett »nej» i

en folkomröstning eller i valet skulle det antingen försena vårt inträde med flera år eller leda till en brytning i fråga om integrationen med EU och kanske till och med till utträde. För konkretionens skull antas i den följande framställningen att ett beslut att ansöka om medlemskap kommer att fattas i slutet av år 2000 eller början av 2001.

2.2 Kvalificerad förberedelsetid, del I (fas 2):

Vad krävs för att komma med i klubben?

När regeringen har underrättat EU:s ministerråd om vår önskan att gå med i EMU, krävs ett beslut av Ekofin-rådet för att avgöra om vi är klara att gå med.¹⁵ Ekofin-rådets beslut baserar sig delvis på rapporter från EU-kommissionen och ECB om huruvida vi har uppnått den nödvändiga »varaktiga konvergensen« med de redan existerande medlemmarna enligt kriterierna i Maastrichtfördraget. Om så bedöms vara fallet, fattar rådet beslut efter att ha konsulterat Europaparlamentet och efter överläggningar mellan stats- och regeringscheferna.

Om Ekofin-rådets beslut blir positivt, beslutar rådet även vilken omräkningskurs mellan kronan och euron som ska tillämpas när Sverige går med. Det krävs att detta beslut fattas enhälligt av de redan existerande medlemsländerna och Sverige.

2.2.1 Vad innebär »varaktig konvergens«?

När beslutet att anta första omgångens medlemmar fattades i maj 1998, avgjordes deras grad av konvergens på basis av uppgifter för 1997 vad avser inflation, ränta, budgetunderskott och offentlig skuld och växelkursens stabilitet. I händelse av att vår regering i början av 2001 tillkännager att vi vill gå med, kommer kommissionens och ECB:s rapporter om vår konvergens att basera sig på uppgifter för år 2000. Tabell 2.2 ger en föreställning om hur dessa uppgifter kan se ut.

TABELL 2. 2 Sveriges konvergens med euroområdet

Konvergensindikator enligt Maastricht- fördraget	1998	1999 (pro- gnos)	2000 (pro- gnos)	Tillräcklig konvergens?
Inflation ¹				
Sverige	0,0	1,0	1,3	Ja
Euroområdet	1,1	1,0	1,4	
Lång ränta ²				
Sverige	4,7	4,5	5,5	Ja
Tyskland	4,2	4,0	4,9	
Budgetunderskott ³				
Sverige	-1,9	-2,1	-3,1	Ja
Konvergenskriterium			< 3	
Offentlig sektors skuld ⁴				
Sverige	72	66	59	Ja
Konvergenskriterium			< 60	
Växelkursstabilitet				
Sverige	Flytande	Flytande	Flytande	Nej?
Konvergenskriterium			ERM2	

1. HICP (Harmonized Index of Consumer Prices). 2. 5-års statsskuldränta. 3. Procent av BNP. Observera att minustecknet innebär ett överskott. 4. Procent av BNP. Konsoliderad bruttoskuld definierad enligt EU:s konvergenskriterier. *Källa:* IMF, World Economic Outlook, Konjunkturinstitutet, Konjunkturläget augusti 1999, och Regeringens proposition 1999/2000:1, Bilaga 2.

Det förefaller så gott som säkert att vi inte kommer att ha några problem att kvalificera oss när det gäller de tre första kriterierna: inflationstakten och nivån på den långa räntan som inte är väsentligt mycket högre än i euroområdet och ett underskott i den offentliga sektorns finanser som är mindre än 3 procent av BNP. Om inget oförutsett inträffar, kommer vår inflation och vår ränta att

under »provåret« ligga kvar på nästan samma nivå som genomsnittet i euroområdet eller vara lägre, och våra offentliga finanser beräknas visa ett överskott.¹⁶ Den offentliga skuldens andel av BNP kan också komma att underskrida gränsen på 60 procent, men även om så inte skulle vara fallet, så kommer det inte att hålla oss utanför EMU. Många av första omgångens medlemmar beviljades inträde trots att deras offentliga skuld låg över gränsen enligt Maastrichtfördraget, så det skulle förvåna mycket om detta kriterium tillmätts särskilt stor betydelse, speciellt med tanke på att vår andel uppvisat en fallande tendens sedan 1995.

Den mest svårtolkade konvergensindikatorn är om vår växelkurs är tillräckligt stabil. Enligt reglerna i Maastrichtfördraget måste Sverige ha varit medlem i växelkursmekanismen ERM2 i minst två år, innan vi kan komma i fråga för medlemskap i EMU. Finland gick med i ERM i oktober 1996 just av den anledningen, eftersom man visste att man ville bli medlem i första omgången. Betecknande nog ingick den finska marken emellertid inte i ERM under hela tvåårsperioden före beslutet om medlemskap i maj 1998. Detta är kanske en fingervisning om att även för Sveriges del kan kraven bli mindre stränga än två år, särskilt om kronan har varit relativt stabil under den tid den har flutit av egen kraft. Det är dock inte troligt att vi helt och hållet kan undgå att gå med i ERM2, dels därför att detta skulle ge oss en icke önskvärd fördel gentemot framtida medlemmar, dels därför att växelkursvolatiliteten är mycket större för en valuta som flyter fritt än för en valuta med låst växelkurs. Detta är fallet, även om bandet kring centralkursen är så stort som ± 15 procent, som det var i ERM och som det sannolikt kommer att vara för Sverige i ERM2. Tabell 2.3 innehåller relevanta empiriska jämförelser.

Tabellen visar periodgenomsnittet av absolutvärdet för den månatliga procentuella förändringen av avistaväxelkursen gentemot den tyska marken. De båda första fälten betecknar tvåårsperioden före beslutet om EMU-medlemskap respektive sexmåna-

TABELL 2.3 Växelkursens volatilitet

	Sverige	EMU2	Finland	Schweiz	USA
maj 1996 – april 1998	1,13	0,42	0,48	1,03	2,12
maj 1998 – december 1998	1,40	0,21	0,20	1,00	2,01
oktober 1994 – september 1996			1,16		
oktober 1996 – april 1998			0,31		

Nor: Siffrorna i tabellen betecknar periodgenomsnittet av absolutvärdet för den månatliga procentuella förändringen av avistaväxelkursen gentemot D-marken. *Källa:* IMF, International Financial Statistics, och egna beräkningar.

dersperioden efter beslutet. De visar tydligt den mycket lägre volatiliteten i EMU-länderna jämfört med länderna med flytande valuta som Sverige, Schweiz och USA. De visar också hur medlemskap i EMU minskar volatiliteten. Det är intressant att notera den stora skillnaden mellan hur USA-dollar, schweizerfrancen och kronan beter sig. Det är välkänt att fluktuationer i kursen mellan USA-dollar och D-marken för det mesta betraktas med välvillig nonchalans på båda sidor Atlanten. Den påtagligt största volatiliteten i USA-kolumnen avspeglar detta. Schweiz lägre volatilitet kan förklaras av det faktum att den schweiziska nationalbanken under ett antal år har bedrivit en politik som går ut på att skugga D-marken. Orsaken till kronans lägre volatilitet jämfört med en helt flytande valutas (USA-dollar) volatilitet avspeglar kanske marknadens förväntningar på ett framtida EMU-medlemskap.

De båda sista fälten i tabellen har tagits med för att illustrera vilka konsekvenser ERM-medlemskapet fick för den finska markens volatilitet. Under tvåårsperioden innan Finland gick med i ERM hade marken ungefär samma volatilitet som de »styrda flytande valutorna» schweizerfrancen och kronan. Vid tiden för inträdet i ERM sjönk den finska markens volatilitet till mindre än en tredjedel av sin tidigare nivå.

Så även för Sveriges del kommer inträdeskriteriet beträffande

växelkursens stabilitet troligen att innebära att vi under en period är medlemmar i ERM2. Sannolikt kommer politiska och ekonomiska överväganden att väga lika tungt när det gäller hur lång denna period måste vara.

Medlemskap i ett arrangemang med låst växelkurs, som ERM2, innebär ovillkorligen att man fastställer en centralkurs och för en sådan penning- och finanspolitik att marknadsräntan ligger kvar inom det tillåtna fluktuationsbandet. Med tanke på bandets betydelse för övergångsprocessen behandlas valet av centralkurs och politiken inom ERM2 utförligt i kapitel 3 och 4.

2.2.2 När kommer vi att veta säkert att vi är med?

EU-kommissionens och ECB:s konvergensrapporter kan sannolikt skrivas på 4–6 månader. Beslutet om Sveriges inträde skulle då kunna fattas vid det ordinarie sammanträdet med EU:s stats- och regeringschefer antingen i maj eller oktober 2001 under förutsättning att växelkursens stabilitet är tillfredsställande. Om vi går med i ERM2 samtidigt som vi tillkännager vårt intresse av att gå med i EMU, dvs. i början av 2001, skulle detta tidsschema vara realistiskt. Då skulle vi under senare hälften av 2001 kunna få definitivt besked om tidpunkten för vårt inträde i EMU. Om vi å andra sidan inte söker medlemskap i ERM2 när vi kandiderar till EMU, kommer troligen beslutet om vår grad av konvergens att skjutas upp. Det kommer då att i ytterligare ett antal månader råda osäkerhet om tidpunkten för vårt inträde.

2.3 Kvalificerad förberedelsetid, del 2, och övergångstid (fas 3 och 4): Praktiska förberedelser

Fas 2 slutar med att beslut fattas om att anta Sverige till EMU vid en specifik tidpunkt i framtiden och med en specifik omräkningskurs mellan kronan och euron. Vid det här laget måste förberedelserna för medlemskapet få ökad fart inom både den offentliga och

privata sektorn. Dessa förberedelser har naturligtvis redan tidigare satts i gång, men nu brådskar det att slutföra dem eftersom inträdesdatumet i EMU är känt.

På grund av komplexiteten i övergången kommer det att krävas att uppgifterna utförs i en viss ordningsföljd. Under det som definieras som del I (fas 2) av den kvalificerade förberedelsetiden är vi ännu inte medlemmar i EMU. Det betyder att Riksbanken fortfarande är ansvarig för penningpolitiken och att kronan fortfarande är helt skild från euron. Detta upphör när vi blir fullvärdiga medlemmar. Från och med då kommer kronan att vara en enhet under euron, och penningpolitiken kommer att beslutas av ECB i Frankfurt. Den mest angelägna förberedelsen är därför att se till att det finansiella systemet, särskilt Riksbanken, är helt klart att börja verka i den nya miljön. Kapitel 5 beskriver de i detta avseende viktigaste momenten.

Även efter det att vi har gått in i EMU, kommer det inte att föreligga »vare sig förbud eller tvång« att använda euron i transaktioner i Sverige, förrän hela övergångsperioden är till ända. Det betyder att samtliga anpassningar inför övergången inte måste göras innan vi formellt går in i EMU utan kan uppskjutas till slutet av övergångstiden. Det är till exempel inte nödvändigt att skattemyndigheterna är klara med alla sina förberedelser för att deklARATIONER och skattebetalningar ska kunna hanteras i euro. Tidsschemat och ordningsföljden för den offentliga sektorns förberedelser behandlas vidare i kapitel 5.

För hela den offentliga sektorn och finanssektorn är förändringen av IT-systemen den mest tidsödande i övergången. Det beräknas att en komplett översyn kan ta mellan två och tre år från det att ett politiskt beslut att söka medlemskap har fattats. Inom den privata sektorn är det mindre troligt att IT-systemen kommer att utgöra ett hinder i förberedelserna inför inträdet. De stora multinationella företagen har i regel redan påbörjat sin anpassning till en euro-miljö, medan de små och medelstora företagen kommer att kunna

köpa färdiga system som på ett relativt enkelt sätt kan anpassas till behoven. I stället är det kommersiella hänsyn som kommer att bli den känsligaste frågan inom den privata sektorn. När Sverige är en del av ett stort och i hög grad integrerat ekonomiskt område, kommer konkurrensvillkoren att förändras inte bara för de nuvarande exportföretagen utan även för dem som konkurrerar med importvaror och för dem som kanske, när växelkursrisken försvinner, tar tillfället i akt att expandera utanför den svenska marknaden. Att göra sig redo för denna förändrade konkurrensmiljö är den utmaning som samtliga företag inom den privata sektorn måste anta.

2.4 Byte av sedlar och mynt (fas 5):

Övergången avslutas

I den sista fasen av övergången kommer kronan att ersättas av euron. Eftersom övergången med nödvändighet kommer att ta tid, kommer båda valutorna att vara i omlopp parallellt under några veckor eller månader. Den allmänna uppfattningen är att denna period bör vara kortare än de, enligt Maastrichtfördraget, tillåtna sex månaderna. Förutsatt att konsumenterna har fått nödvändig information om hur de ska hantera euron, kan den sista fasen genomföras på omkring tre månader.

2.5 Slutsatser om tidpunkten för vårt inträde

Som konstaterades i början av detta kapitel innebär den sammanlagda uppskattade förberedelsetiden att vi får en övergångsperiod som inte blir kortare än två år från den tidpunkt då ett politiskt beslut att söka medlemskap har fattats. Med tanke på den nuvarande tidsplanen för besluten inom det socialdemokratiska partiet kan vi inte räkna med att vara med i den monetära unionen förrän tidigast någon gång under andra halvåret 2002.

3 | *Val av omräkningskurs*

FÖR ATT GÅ med i EMU krävs ovillkorligen att vi fastställer en omräkningskurs mellan kronan och euron, som ska användas under övergångsprocessens sista skede, då euron ska ersätta kronan. Två mycket viktiga frågor måste härvid ställas:

1. *Vid vilken tidpunkt i övergångsprocessen* måste omräkningskursen mellan kronan och euron bestämmas?
2. *På vilken nivå och genom vilken mekanism* ska omräkningskursen bestämmas?

Den första frågan är viktig, eftersom den är avgörande för Riksbankens penningpolitik mellan tidpunkten då omräkningskurs väljs och tidpunkten då Sverige blir fullvärdig medlem. När en kurs väl har fastställts, blir utrymmet för en autonom penningpolitik väsentligt begränsat, eftersom Riksbanken måste se till att den angivna omräkningskursen faktiskt blir förhärskande.

Nivån på omräkningskursen är klart viktig, eftersom Sverige inte har intresse av att gå in med vare sig för starkt eller för svagt värde på kronan. En för stark krona skulle få icke önskvärda konsekvenser för exportindustrin i synnerhet och den totala efterfrågan i allmänhet, och en för svag kronkurs skulle förutom till minskad förmögenhet kunna leda till ett icke önskvärt inflationstryck i landet. Även de nuvarande EMU-medlemmarna har ett klart intresse av att kronan går in till en kurs som inte medför några speciella konkurrensfördelar för den svenska industrin.

När lämplig omräkningskurs ska fastställas kan man inte automatiskt lita till den kurs som bestäms på de finansiella marknaderna, eftersom det är välkänt att fritt flytande växelkurser kan påverkas markant av tillfälliga monetära och finansiella störningar, som driver marknadskurserna till nivåer som långt ifrån stämmer överens med beräkningar av konkurrenskraft. Ett officiellt beslut om omräkningskurs, sanktionerat av både de nuvarande EMU-medlemmarna och de svenska myndigheterna, blir därför nödvändigt. Det betyder att beslutsprocessen, som leder fram till överenskomsten om omräkningskurs, är mycket viktig. Eftersom beräkningar för att få fram »jämviktswäxelkurser« varken kan vara exakta eller okontroversiella, finns det risk för att man kommer att välja en »framförhandlad« i stället för en »objektivt bestämd« omräkningskurs.

Processen som ska leda till att Sverige accepteras som medlem i EMU av de nuvarande medlemmarna kommer troligen också att kräva någon anpassning vad gäller vår nuvarande valutapolitik. Ett av kriterierna som används för att avgöra om en nykomling är klar för medlemskap i EMU, är hur dess växelkurs har utvecklats i förhållande till euron under övergångsperioden. De formella reglerna säger att tillräcklig stabilitet i växelkursen ska vidmakthållas. I praktiken kommer det sannolikt att krävas att vi går med i växelkursmekanismen ERM2, och detta kräver i sin tur att ett paritetsvärde på valutan fastställs och att marknadskursen inte tillåts avvika från bandet kring denna paritet.¹⁷ Också detta innebär vissa restriktioner vad gäller penning- och finanspolitiken.

3.1 Hur omräkningskurs valdes för de ursprungliga EMU-medlemmarna

De elvaländer som gick med i EMU i första omgången var samtliga medlemmar i ERM, när beslutet om att de var kvalificerade för EMU fattades. De flesta hade varit medlemmar ända sedan ERM

startade, och de nyblivna EU-medlemmarna, Österrike och Finland, hade gått med i januari 1995 respektive oktober 1996.¹⁸

Medlemskapet i ERM innebar att en paritetskurs måste fastställas för de nationella valutorna i förhållande till ecun och således underförstått även bilaterala paritetskurser mellan medlemsländerna. Medlemskapet innebar också en förpliktelse att, om nödvändigt, anpassa den inhemska makroekonomiska politiken för att hålla kvar växelkursen inom bandet kring de angivna paritetskurserna. I efterdyningarna av valutakriserna inom EMS under 1992 och 1993 hade bandet för säkerhets skull utökats till ± 15 procent, så restriktionerna för penningpolitiken på kort sikt var inte särskilt stränga. Det faktum att bandet existerade krävde emellertid att medlemsländerna förde en på medellång och lång sikt konsekvent penningpolitik. I synnerhet eliminerade bandet de envisa inflationsskillnader som inte kunde försvaras med hänvisning till produktivitetsskillnader mellan medlemsländerna.

När beslutet om medlemskap i EMU fattades i maj 1998, beslöts samtidigt att de bilaterala omräkningskurser som var tillämpliga per den 1 januari 1999 skulle vara lika med de paritetskurser som fanns inom ERM.¹⁹ För att förstå varför man fattade detta beslut, bör man fundera över alternativen.²⁰ En möjlighet hade varit att välja marknadskurserna då valutahandeln slutade den 31 december 1998, utan några förpliktelser för centralbankerna att tillämpa någon särskild kurs så länge den höll sig inom ERM:s band på 30 procent. Denna möjlighet förkastades med hänvisning till att det skulle kunna leda till att omräkningskurserna hamnade långt från vad som kunde uppskattas som rimlig jämviktscurs i förhållande till konkurrenskraft eller extern balans. Vad som främst oroade var att marknadskurserna den 31 december 1998 skulle påverkas överdrivet antingen av tillfälliga finansiella störningar, däribland störningar drivna av förväntningar, eller av avsiktliga försök från de nationella regeringarna att vinna fördelar medelst en politik som gick ut på att påverka växelkurserna i en viss riktning.

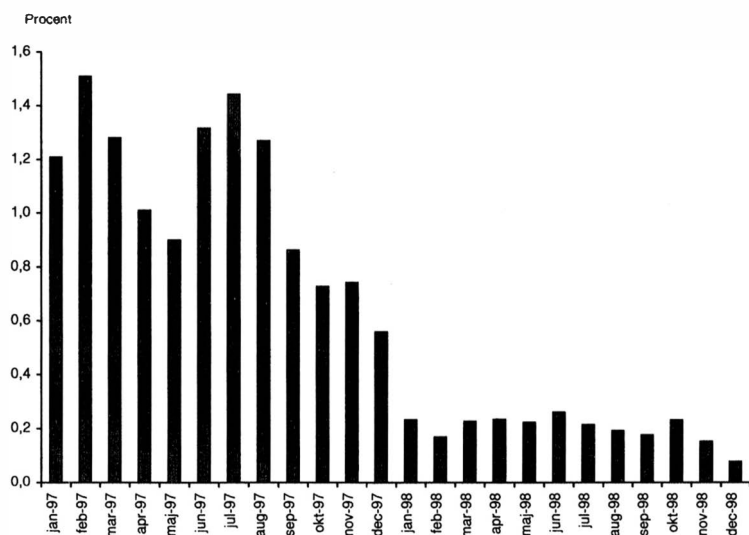
En andra möjlighet var att ta genomsnittet av marknadsväxelkurserna under en bestämd period före slutet av december 1998. Exempelvis föreslog chefen för Europeiska monetära institutet, EMU²¹, Alexandre Lamfalussy, att man skulle fastställa omräkningskurserna till genomsnittet av marknadskurserna under åren 1996–98. På grund av beräkningsmetoden för att få fram genomsnittsvärdet skulle denna typ av måttstock i mindre utsträckning bli utsatt för tillfälliga störningar än avistakurserna vid årets slut, men i jämförelse med att i förväg ange bilaterala omräkningskurser skulle metoden medföra större osäkerhet.

Som Begg m.fl. (1997) med kraft underströk är det främsta skälet för att förkasta förslag som enbart bygger på marknadskurser valutamarknadens framåtblickande natur. Utan en tydlig mekanism som förankrar förväntningarna kan fritt flytande växelkurser vara tämligen volatila och leda till tillfälliga avvikelser från jämviktskurser. Om detta skulle inträffa strax innan oåterkalleliga omräkningskurser ska fastställas blir rubbningen bestående. En tillfällig finansiell störning skulle alltså kunna få synnerligen bestående realeffekter om marknadsväxelkurserna fick avgöra valet av omräkningskurs. Med utgångspunkt i denna argumentering föreslog Begg m.fl. att man skulle ange omräkningskurserna samtidigt som medlemmarna i EMU valdes in. Om kurserna var trovärdiga skulle stabiliserande spekulationer driva marknadskurserna mot de angivna kurserna, och då skulle de permanenta kurserna utan band kunna fastställas i januari 1999 utan spänningar på marknaden. Som redan nämnts var detta den lösning som EU:s stats- och regeringschefer valde på sitt möte i maj 1998.

På vilken nivå skulle man lägga de i förväg angivna omräkningskurserna? ERM:s paritetskurser var förvisso en naturlig nivå, förutsatt att marknaden ansåg dem trovärdiga. Den makroekonomiska konvergensen i EMU-området hade stadigt gått framåt och lett till beslutet i maj 1998. Inflation och räntor hade konvergerat. Budgetunderskotten var under kontroll och var ungefär lika stora

i medlemsländerna. Slutligen ansågs varje lands bytesbalans vara på en acceptabel och hållbar nivå. Alla dessa indikatorer tydde på att det inte fanns några särskilda skäl för att vare sig kräva eller förvänta sig några förändringar i de existerande bilaterala växelkurserna inom unionen. Eftersom de bilaterala kurserna låg nära ERM:s paritetskurser, var det mycket som talade för att de senare borde väljas som oåterkalleliga omräkningskurser.²²

När de bilaterala omräkningskurserna väl fastställts, återstod frågan hur de skulle tillämpas. Hågkomsten av valutakriserna i EMS 1992 och 1993 skapade oro för spekulationsattacker under de månader som återstod före starten av EMU. Om aktörerna på valutamarknaden ansåg omräkningskurserna trovärdiga, skulle givetvis spekulationserna få en stabiliserande effekt, och något officiellt ingripande skulle inte krävas. I annat fall skulle centralbankerna

FIGUR 3.1 Konvergens mot omräkningskurserna i de elva EMU-länderna

Not: Genomsnittlig absolut procentuell avvikelse från centralkursen gentemot

D-marken. Källa: IMF, International Financial Statistics, och egna beräkningar.

kanske finna det nödvändigt att driva igenom omräkningskurserna med mycket stora interventioner på valutamarknaden.

Figur 3.1 visar hur de bilaterala växelkurserna utvecklades i förhållande till D-marken under de två sista åren före starten av EMU. Eftersom det blev allt mer sannolikt att EMU faktiskt skulle starta punktligt, konvergerade de bilaterala genomsnittskurserna i riktning mot EMS paritetskurser under hela 1997. Det verkade som om marknaderna räknade med att paritetskurserna skulle bli lika med omräkningskurserna, och det visade sig att spekulatioerna på valutamarknaderna fick en stabiliserande effekt.

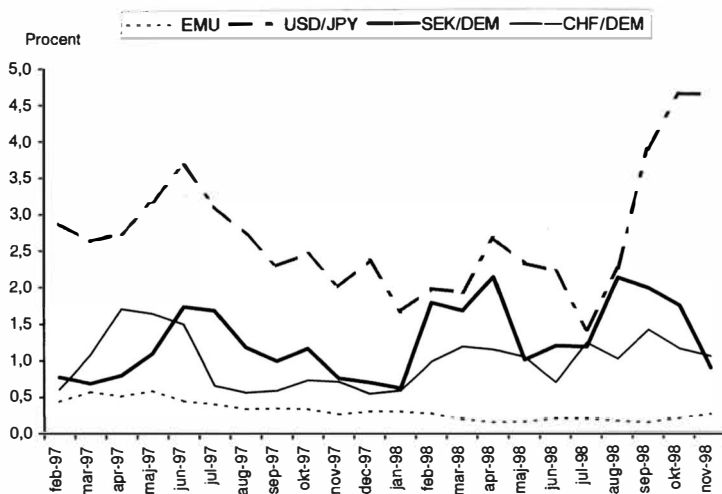
3.2 Fallet Sverige är mer komplicerat

Om Sverige hade varit medlem i ERM eller på annat sätt hade etablerat en central växelkursparitet i förhållande till EMU-valutorna, hade den övergångsprocess som första omgångens medlemmar använde sig av kunnat tillämpas även för vår del. När beslutet att gå med väl har fattats och vi har släppts in i klubben, skulle helt enkelt centralkursen bli lika med omräkningskursen och gälla från inträdesdagen.

Men vi har inte gått med i ERM och vi har uttryckligen tillämpat en flytande växelkurs sedan kronkrisen i november 1992. Det finns därför inget naturligt värde motsvarande en centralkurs, som kan tjäna som omräkningskurs. Det är välkänt att en flytande växelkurs inte uppvisar någon stark tendens att konvergera till en viss nivåns mellan länder med liknande penningpolitik och inflationsutfall.²³ Även om kalkyler över köpkraftsparitet i viss mån kan förutspå utvecklingen på lång sikt, kommer marknadskurserna att under avsevärd tid avvika från köpkraftspariteter. Dessutom är flytande växelkurser också tämligen volatila i jämförelse med kurser för valutor som är del av ett fast växelkurssystem, även om det senare har mycket stora tillåtna fluktuationsmarginaler. Figur 3.2 visar att växelkursens volatilitet (i förhållande till D-marken) i

EMU:s medlemsländer var omkring en tredjedel av schweizerfrancens volatilitet, vilken i sin tur var omkring 25 procent lägre än den svenska kronans volatilitet under EMS två sista år, även om Schweiz och Sveriges centralbanker under denna period hade i det närmaste samma mål som Bundesbank.²⁴ Det är en utbredd uppfattning att den schweiziska nationalbanken håller växelkursen mellan schweizerfrancen och D-marken under sträng uppsikt, även om francen officiellt flyter. Icke desto mindre var den schweiziska valutans volatilitet väsentligt högre än den i EMU:s medlemsländer under den period som visas i figuren. När vi tittar på länder som USA och Japan, som intar en relativt neutral attityd till växelkursen, ser vi en ännu högre volatilitet, i det här fallet omkring nio gånger högre än i EMU-länderna.

Innebörden av denna analys är att valet av omräkningskurs för Sveriges del kommer att bli något mer komplicerat än det var för de nuvarande medlemmarna. Hög volatilitet hos marknadsväxel-

FIGUR 3.2 Volatiliteten på valutamarknaden

Källa: IMF, International Financial Statistics, och egna beräkningar.

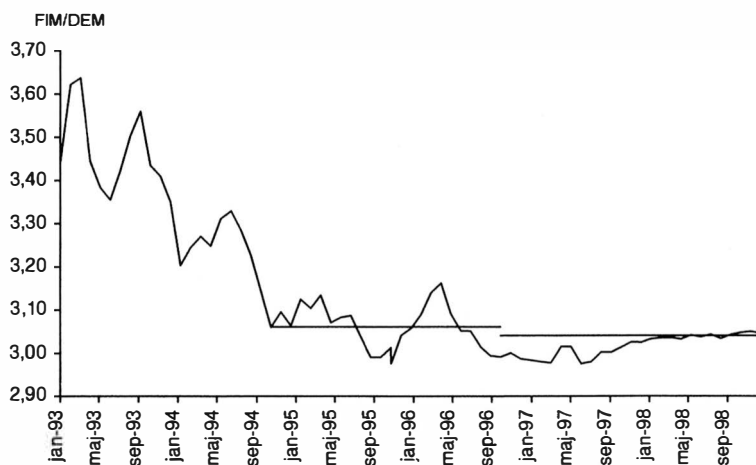
kursen betyder att dess värde en dag kan ligga relativt långt ifrån värdet månaden innan eller månaden efter. Följaktligen kommer det att bli svårt att utifrån marknadskurserna sluta sig till vilken omräkningskurs som bör vara lämplig. För att fastställa paritetskurs med ERM2 och omräkningskurs för kronan mot euron måste man hitta på någon annan metod än att enbart lita till marknadskurserna. Beräkningar för att få fram jämviktsväxelkurser är inte okontroversiella, eftersom de är förknippade med stora felmarginaler. Eftersom nivån på vår omräkningskurs kommer att vara av betydelse även för de nuvarande EMU-medlemmarna, kommer det dessutom att handla om politisk förhandlingstaktik. Det är därför viktigt att komma ihåg att argumenteringen och valet av omräkningskurs bör basera sig på överväganden på medellång eller lång sikt och inte på kortsiktiga opportunistiska strategier. Vi kan kanske lära av erfarenheterna från Finland, som inte var medlem i ERM när de första interna besluten om EMU-medlemskap började ta form.

3.3 Den mjuka övergången i Finland – tur eller omsorgsfull planering?²⁵

Finland gick med i EMU den 1 januari 1999 med en växelkurs som var lika med 5,94573 finska mark för 1 euro eller detsamma som 3,04000 finska mark för 1 D-mark.²⁶ Det senare är den underförstådda, bilaterala, centrala paritetskursen i förhållande till den tyska marken, som hade fastställts när Finland gick med i växelkursmekanismen ERM i oktober 1996.

När de finska myndigheterna sommaren 1996 fattade beslutet att söka medlemskap i EMU, drog de också slutsatsen att det var så gott som säkert att det skulle komma att krävas medlemskap i ERM för att bli antagen. Därför gjorde de ett antal studier för att få en uppfattning om lämplig paritet för den finska marken i ERM. Markens externa värde hade följt ungefär samma mönster som kronans

sedan mitten av 1980-talet. Efter det att marken hade varit relativt stabil fram till oktober 1991, följde en rad deprecieringar som fick växelkursen i förhållande till D-marken att gå från 2,40 till lite över 3,60 finska mark i mars 1993. Den följande utvecklingen av växelkursen visas i figur 3.3. Efter hand som ekonomin började återhämta sig från den djupa recessionen, påbörjade den finska marken en gradvis appreciering under de följande ett och halvt åren och nådde upp till 3,06 i oktober 1994. Den nivån var genomsnittskursen under de följande två åren med ett högsta värde på 3,16 och ett lägsta på 2,98. Med andra ord hade den flytande finska marken i två år stannat kvar inom ett band på ungefär ± 3 procent kring medelvärdet, när beslutet om en centralkurs i ERM måste fattas. Det är därför inte särskilt förvånande att det värde som till slut valdes låg nära nivån under denna period. För säkerhets skull gjordes också skattningar av vilken växelkurs som var förenlig med extern och intern balans, och dessa bekräftade att jämviktswäxelkursen skulle

FIGUR 3.3 Växelkursen mellan finska mark och tyska mark

Källa: IMF, International Financial Statistics, och egna beräkningar.

ligga inom bandet för den senaste tidens avistakursfluktuationer. Som tidigare nämnts var den kurs som valdes 3,04 mot den tyska marken. På samma sätt som för övriga ERM-medlemmar var det tillåtna fluktuationsbandet ± 15 procent, dvs. från 2,60 till 3,50 mot D-marken.

Den följande utvecklingen av växelkursen tycks rättfärdiga valet av centralkurs i den mån som marknadskursen fortsatte att ligga nära denna kurs, ända tills kursen mot euron låstes permanent i början av 1999. Valutan utsattes inte för några större påfrestningar förutom en gång i början av 1997. Ett starkt uppåtgående tryck på den finska marken föranledde då Finlands Bank att göra kraftiga interventioner på valutamarknaden. Bankens valutareserv nästan fördubblades på en månad. Trycket lättade, och resten av övergången till medlemskap i EMU gick smidigt.

Vad var det som gjorde att övergången blev så smidig? Bedömare i Finland har antytt att det delvis var turen i bemärkelsen att inga större externa störningar ägde rum under övergångsperioden. Den inhemska ekonomiska politiken och det lyckosamma valet av tidpunkt för inträdet var emellertid också viktiga faktorer. Budgetsaldot förbättrades från ett underskott på cirka 3 procent av BNP 1996 till ett underskott på 1 procent 1997 och ett överskott på 1 procent av BNP 1998. Inflationen minskade också från cirka 2 procent 1997 till lite under 1 procent i slutet av 1998. Valet av tidpunkt för Finlands inträde i ERM sammanföll med en konjunkturuppgång i den finska ekonomin. Detta innebar att trycket på valutamarknaden till största delen verkade i riktning mot en appreciering av den finska marken. Finland besparades alltså risken för en spekulationsattack, som kunde ha blivit verklighet om inträdet i ERM hade skett i en recessionssituation. Med tanke på att Finland hade rykte om sig att ha en ganska svag valuta och att devalvera som en lösning på arbetslöshetsproblemen hade en spekulationsattack varit mer sannolik i samband med en konjunkturedgång.

3.4 Sveriges valalternativ och deras konsekvenser

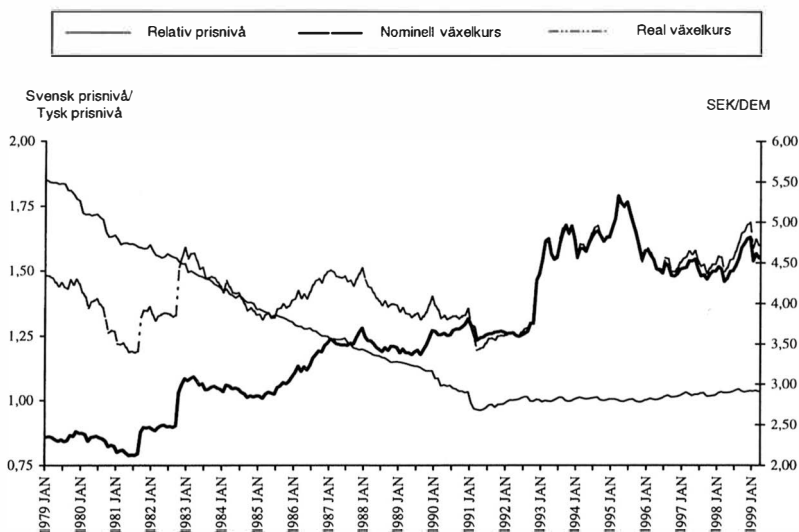
I kapitel 2 förklarades varför kronan så gott som säkert måste vara med i ERM2-systemet en tid innan de nuvarande medlemmarna kan fatta beslut om att vi är kvalificerade för medlemskap i EMU. Hur lång denna tid måste vara är en politisk fråga, som för närvarande inte går att besvara. För valet av omräkningskurs är den inte heller av någon större vikt, även om frågan kommer att bli betydelsefull när vi diskuterar utformningen av den makroekonomiska politiken under övergångsperioden. Vad som dock är viktigt att komma ihåg, är att den centralkurs med vilken vi går in i ERM2 så gott som säkert kommer att vara omräkningskurs när vi en gång går med i EMU. Av denna anledning är det viktigt att vi inte väljer fel centralkurs, även om bandet inom ERM2 också i fortsättningen kommer att vara ± 15 procent.

Vilka kriterier bör styra valet av centralkurs och vilka blir konsekvenserna om vi inte hittar den rätta jämviktskursen? Först måste det klargöras att vilket värde som helst på den nominella växelkursen kan fås att stämma överens med jämvikten i realekonomin, om tillräckligt med tid avsätts till anpassningar. En inflation som är lägre eller högre än i EMU:s övriga medlemsländer kommer med tiden att leda fram till en lämplig real växelkurs. Själva anpassningsprocessen kan naturligtvis bli dyr, varför det är önskvärt att välja en nominell växelkurs som minimerar anpassningskostnaderna. Tre överväganden bör prägla analysen:

- 1) Ligger den nuvarande²⁷ reala växelkursen på rätt nivå?
- 2) Finns det ett förväntat behov av att den reala växelkursen under övergångsperioden anpassas till den permanent låsta nominella växelkursen?
- 3) Vilken är den sannolika inflationsskillnaden i förhållande till övriga medlemsländer under denna period?

Om det finns tecken på att den aktuella reala växelkursen inte stämmer överens med den externa och/eller interna balansen, vore

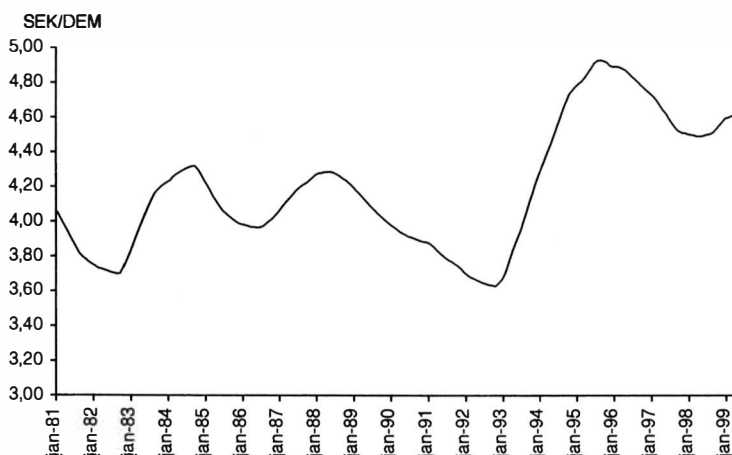
det klokt att välja en nominell växelkurs som återställer jämvikten. På så sätt skulle man undvika att behöva göra anpassningar med hjälp av inhemsk inflation eller deflation. Det är emellertid inte lätt att avgöra om växelkursen verkligen är felaktig, varför man endast bör förvänta sig ungefärliga indikationer. Det vanligaste beräkningssättet är att göra jämförelser av köpkraftspariteter eller produktionskostnader. Samtidigt som detta i någon mån kan ge nyttig information, måste man komma ihåg att sådana jämförelser varken är exakta eller okontroversiella. Ett av de största problemen är att det inte finns någon naturlig basperiod som kan tjäna som utgångspunkt för jämförelsen. Som en illustration av detta, fundera över hur den bilaterala reala växelkursen har utvecklats i förhållande till Tyskland under de senaste tjugo åren. Figurerna 3.4a och 3.4b innehåller relevanta data.²⁸ Den första visar att den faktiska, reala växelkursen har varit tämligen variabel under denna period, då förändringar på 20 procent över en två-treårsperiod inte varit ovanliga. Det visar sig också att det skedde en nivåförändring i samband med valutakrisen i slutet av 1992. Med endast figuren som utgångspunkt skulle det vara svårt att avgöra om den reala jämviktswäxelkursen ligger runt 4 kronor, vilket är det värde som den faktiska kursen fluktuerade kring under större delen av 1980-talet, eller snarare 4,50, vilket har varit »norm« sedan 1993. Figur 3.4b visar dilemmat ännu tydligare. Syftet med figuren är att den ska vara till hjälp när man ska besvara följande typ av frågor: Antag att vi ser två år tillbaka och tar den genomsnittliga reala växelkursen under denna period som en indikator på jämviktsnivån. Vad skulle vi då ha dragit för slutsatser under de två senaste decennierna? Vad figuren visar är att svaret skulle variera mycket och att det inte skulle vara särskilt trovärdigt. Orsaken är dels att den reala jämviktswäxelkursen förändras över tiden, allteftersom den ekonomiska politiken och den externa miljön förändras, dels att finansiella störningar tillfälligt driver den faktiska växelkursen bort från jämviktskursen.

FIGUR 3.4A Växelkurser och konsumentpriser i förhållande till Tyskland

Källa: IMF, International Financial Statistics.

Slutsatsen som bör dras av detta exempel är att enbart jämförelser av priser och kostnader inte kan användas för att göra en riktig beräkning av lämplig nivå för växelkursen. Sådana jämförelser måste kombineras med såväl andra indikatorer på extern och intern balans som en bedömning av möjliga orsaker till tillfälliga avvikelser. Exempelvis kan den påtagliga nivåförändringen i den reala växelkursen mellan första hälften av 1980-talet och andra hälften av 1990-talet relateras till de förändringar i budgetsaldot som inträffade mellan dessa båda perioder. Den plötsliga strukturella budgetförbättring som tycks ha uppnåtts sedan 1996 skulle kunna vara en förklaring till att den reala deprecieringen under första hälften av 1990-talet inte har hejats på samma sätt som efter devalveringen 1982. Det faktum att den reala jämviktswäxelkursen varierar kraftigt över tiden innebär att uppgiften att hitta en i framtiden lämplig växelkurs kan jämföras med problemet att hit-

FIGUR 3.4B Genomsnittlig real växelkurs i förhållande till Tyskland, tvåårigt glidande medelvärde

Källa: IMF, International Financial Statistics.

ta en jämförelseperiod med samma ekonomiska särdrag. Tvåårsperioden från mitten av 1996 till mitten av 1998 kan karakteriseras som en period med intern och extern balans och frånvaro av sådana speciella omständigheter som kan orsaka avvikelser.²⁹ Ett värde på 4,50 för den reala växelkursen skulle således vara en rimlig skattning av den aktuella reala jämviktswäxelkursen³⁰ och även av lämplig nivå i framtiden, under förutsättning att finanspolitisk konsolidering kan vidmakthållas och att ingen större extern chock kommer att uppenbara sig.³¹

Omvandlad till mål för den nominella växelkursen, låter denna redogörelse påskina att en lämplig central paritet inom ERM2 och en omräkningskurs skulle ligga runt 4,50 kronor per D-mark eller 8,75 kronor per euro, förutsatt att inflationstakten i Sverige är densamma som i Euroland. De mål som Riksbanken och ECB har satt upp och som de verkar för gör detta till ett rimligt antagande.

Vilka skulle konsekvenserna bli om vi väljer en annan omräk-

ningskurs? Skulle det inte särskilt ligga i vårt intresse att sträva efter en kurs som motsvarar en svagare krona? Flera argument talar för ett kategoriskt nej till detta förslag. För det första skulle en avsiktligt svag omräkningskurs framkalla ett i sig icke önskvärt inflationstryck i ekonomin. Inflationen skulle också successivt minska alla konkurrensfördelar som den svaga omräkningskursen till en början skulle ge. För det andra skulle vår strävan efter en svag valuta få spridningseffekter som inte nödvändigtvis var önskvärda. I den mån som de nominella lönerna på kort sikt är stela, och i den mån som en svag valuta föranleder en höjning av importpriserna, uppstår »gynnsamma« effekter på konkurrenskraften på bekostnad av att de anställdas reallöner sjunker. Den viktigaste konsekvensen av en svag valuta skulle troligen bli höga vinster inom exportsektorn.

Även de som äger tillgångar noterade i kronor skulle missgynnas av en svag valuta. I den mån som priset i kronor på aktier, fastigheter och andra tillgångar inte omedelbart ökar i proportion till det lägre priset på valutan, skulle deras värde uttryckt i euro minska, och ägarna skulle göra kapitalförluster.

Till sist bör det påpekas att det skulle ligga i de nuvarande EMU-medlemmarnas intresse, särskilt våra största handelspartners, att se oss gå in i valutaunionen med en växelkurs som ligger så nära en jämviktskurs som möjligt. En för svag krona skulle skapa konkurrensproblem för deras industrier. Eftersom en svag krona skulle skapa inflation i Sverige, skulle dessutom ECB:s politik behöva bli något stramare för att även i fortsättningen hålla inflationstakten inom EMU på rätt kurs.³² Om Sverige å andra sidan skulle gå in med en övervärderad krona, skulle recessionskonsekvenserna av detta sprida sig till länder som står för större delen av vår import.

3.5 Slutsatser

- ★ Vi måste gå in i ERM2 innan vi släpps in i EMU. Centralkursen för kronan i ERM2 kommer att bli omräkningskurs mot euron, när vi går in i EMU.
- ★ Det finns goda skäl att gå in med en kurs som varken leder till inflations- eller deflationstryck. Detta innebär att vi måste hitta en lämplig real växelkurs.
- ★ Det är förenat med mycket stor osäkerhet att beräkna reala jämviktsväxelkurser. Strukturella faktorer som produktivitetsutveckling och långsiktiga, finanspolitiska strategier kan få permanenta effekter på den reala växelkursens nivå. Konjunkturutvecklingen och finansiella störningar kan leda till stora tillfälliga svängningar. Av dessa skäl krävs en bedömning som tar hänsyn till ekonomin i sin helhet.
- ★ Föreställningen att vi skulle försöka gå in med en undervärderad växelkurs är felaktig. Det skulle bara temporärt få gynnsamma effekter på konkurrenskraften, och det skulle få oönskade effekter på inflationen samt på inkomst- och förmögenhetsfördelningen.
- ★ Om vi skulle vara tvungna att i dag binda oss för en omräkningskurs för kronan, skulle ett värde på 8,75 kronor per euro vara en rimlig skattning. Med tanke på felmarginalerna i denna typ av beräkningar skulle emellertid även andra värden inom intervallet $\pm 2-3$ procent vara rimliga.

4 | *Ekonomisk politik under övergången*

Hur man undviker instabilitet i
inledningsskedet och maximerar
vinsterna med medlemskapet

NÄR VI VÄL har bestämt oss för att söka medlemskap i EMU måste vi gå med i ERM2 med en fast växelkurs om än med ett brett band av tillåtna fluktuationer. Detta väcker minnen av våra inte särskilt goda erfarenheter av en fast växelkurs. Krisen hösten 1992 är det färskaste minnet, och de sporadiska devalveringarna under 1970- och 1980-talen är en påminnelse om att det inte alltid är lätt att hantera ett sådant system. Penning- och finanspolitiken måste anpassas för att förhindra tryck och till och med kriser på valutamarknaden. De båda första avsnitten i detta kapitel undersöker vad detta innebär under övergången till EMU.

När vi väl har gått med i valutaunionen är det naturligtvis slut på vår monetära autonomi. På grund av stabilitets- och tillväxtpakten inom EMU är användningen av finanspolitik också begränsad. Detta gör att andra anpassningsmekanismer blir extra viktiga i händelse av chocker som ensidigt påverkar vår ekonomi. Särskilt arbetsmarknaden har pekats ut som en potentiell orsak till bekymmer. Avsnitt 4.3 redogör kortfattat för varför vi måste få den att fungera mer flexibelt.

Det näst sista avsnittet i kapitlet analyserar i korthet den ekonomiska politiken under den tid som vi väntar på beslut om EMU-

medlemskap. Den otålige läsaren kan slå upp sista avsnittet i kapitlet, där det finns en lista över de slutsatser som kan dras av analysen.

4.1 En ny strategi för penningpolitiken?

Riksbanken har sedan valutakrisen i november 1992 följt en strategi som går ut på att sätta upp mål för inflationen och låta kronan flyta. I praktiken betyder detta att den korta räntan sätts i avsikt att bibehålla inflationstakten nära tvåprocentsmålet. Före valutakrisen användes i stället korträntan för att hålla växelkursen stabil. Betyder ett medlemskap i ERM2 i inledningsskedet, innan vi går med i EMU, att vi blir tvungna att gå tillbaka till det gamla systemet, och kan vi, i så fall, undvika de svårigheter vi har upplevt tidigare när vi hade en fast växelkurs? Innan vi besvarar den frågan, låt oss först titta på vilka penningpoliska strategier som finns att tillgå samt på vilka erfarenheter Finlands Bank har av övergången.

Enligt den gängse uppfattningen innebär ett system med låst växelkurs att centralbanken inte bör göra någonting annat än koncentrera sig på att hålla växelkursen på angiven nivå. För att stabilisera växelkursen skulle det inte räcka att ingripa enbart på valutamarknaden. Med i hög grad integrerade finansiella marknader skulle även den inhemska räntan behöva anpassas så att den blir densamma som relevant utländsk ränta. Möjligheten att anpassa de monetära förutsättningarna för andra syften än växelkursen skulle därigenom gå förlorad. Om valutamarknaden tvivlar på växelkursparitetens hållbarhet, måste räntan höjas eller sänkas för att förhindra kapitalflöden. Ibland kan de nödvändiga förändringarna av räntan vara så stora att de tillfogar ekonomin betydande skador och därigenom ifrågasätter möjligheten att hålla fast vid låsningen, vilket kan leda till en spekulationsattack.³³ För att förhindra att sådana spekulationsattacker inträffar och för att behålla den

fasta växelkursen är det viktigt att låsningen etableras och förblir trovärdig i marknadsaktörernas ögon. Detta kräver att regeringens medellångsiktiga ekonomisk-politiska strategi inriktas på att bevara centralkursen.

Denna konventionella uppfattning är i grunden korrekt, men den behöver modifieras, om den ska vara tillämplig på ett system som ERM2. Samtidigt som detta normalt beskrivs som ett system med fasta växelkurser, måste man komma ihåg att det inbegriper band där marknadsväxelkurserna tillåts fluktuera med 15 procent på vardera sidan om centralkursen. Detta innebär mindre snäva restriktioner för penningpolitiken än den konventionella analysen låter påskina. Om marknadsväxelkursen tillåts fluktuera inom banden, kan pariteten upprätthållas, även om de inhemska räntorna tillåts avvika från de utländska. De båda grundläggande faktorer som avgör rörelsefriheten är ränteparitetsvillkoret samt hur trovärdig den fastslagna pariteten är.

Ränteparitetsvillkoret måste uppfyllas för att förhindra massiva kapitalflöden. Enligt detta villkor måste den inhemska räntan vara lika med den utländska plus förväntad förändring av avistaväxelkursen.³⁴ När banden kring centralkursen är smala och när centralkursen är trovärdig, innebär villkoret att det finns föga utrymme för skillnader i den långa räntan. Om bredden på bandet till exempel är 2 procent kan skillnaden i ettårsräntan bara vara 1 procentenhet, om marknadsväxelkursen från början var lika med centralkursen. På samma sätt kan tvåårsräntan ha en differens på endast en halv procentenhet. Ränteskillnaderna kan med andra ord inte vara stora och de måste vara temporära.

Å andra sidan är situationen annorlunda om bandet är väsentligt bredare. Om växelkursen har möjlighet att röra sig upp till 15 procent på båda sidor om pariteten kan ränteskillnaderna vara nog så påtagliga men ändå förenliga med ränteparitetsvillkoret. Naturligtvis kan försök att använda hela bandbredden i penningpolitiska syften leda till förväntningar på en förändring av pariteten.

Därför gäller fortfarande att penningpolitiken till slut måste underordnas växelkursmålet även i ett system som ERM2.

Innebörden av denna redogörelse är att det i huvudsak finns tre möjliga strategier som Riksbanken kan följa under övergången. Den ena skulle vara att tydligt uttala sig för ett smalt band inom ERM och exakt kopiera ECB:s penningpolitik. Det är denna politik som Danmark redan har anammat, och den kan försvaras på grund av att den tydligt skulle ge en signal om våra intentioner att följa Eurolands penningpolitik och att den skulle påskynda vår faktiska monetära integrering med de övriga medlemmarna. Nackdelen med denna strategi är att det är den som mest inbjuder till att bli »testad« av marknaderna och därför skulle kunna ge upphov till spekulationsattacker. Det är också den strategi som ligger närmast den som användes vid 1992 års ekonomiska kris, och därför bör den förmodligen undvikas.

Den andra strategin skulle vara att välja ett vidare band och införa en penningpolitik som baserar sig på växelkursen. Med det menas en politik där de politiska instrumenten primärt anpassas efter hur mycket växelkursen avviker från centralkursen och där interventioner på valutamarknaden har samma syfte. Denna strategi skulle vara mindre restriktiv än den förra genom att den skulle tillåta vissa makroekonomiska anpassningar med hjälp av tillfälliga förändringar av växelkursen.

Den tredje strategin är att fortsätta den nuvarande inflationsmålstaktiken, samtidigt som vi är en del av växelkursmekanismen. En invändning som har gjorts mot denna strategi är att den skulle kunna leda till »för stor« växelkursvolatilitet jämfört med vad som är förenligt med Maastrichtfördragets kriterier för inträde i EMU. Invändningen skulle vara välfunnen i samband med en fritt flytande växelkurs, men under övergången kommer vi att ha infört en centralkurs inom ERM2, och det kommer att vara känt att denna kurs kommer att bli omräkningskurs vid vårt inträde i EMU. Under dessa omständigheter är det sannolikt att spekulationer på va-

lutamarknaden kommer att få en stabiliserande effekt och att den faktiska volatiliteten kommer att bli relativt begränsad. Finlands erfarenheter, som beskrivs i kapitel 7, överensstämmer med denna uppfattning. Innan Finland gick med i ERM i oktober 1996 flöt marken och Finlands Bank följde en inflationsmålsstrategi. Politiken genomgick inga fundamentala förändringar efter inträdet i ERM, men växelkursens volatilitet i förhållande till D-marken minskade ganska påtagligt.³⁵

Den tredje strategin, som går ut på att bevara status quo, är den som är att föredra. Under förutsättning att den övriga makroekonomiska politiken stämmer överens med den angivna omräkningskursen, kommer denna strategi att bidra till att övergången till EMU blir smidig. Den har också den fördelen att den inte kräver några förändringar när Riksbanken ska förklara sin penningpolitik. Man får inte bagatellisera denna fördel med tanke på den framgång Riksbanken haft med att genomföra sitt uppdrag under de senaste åren.

4.2 En stabil finanspolitik ger trovärdighet

Efter de massiva budgetunderskotten under åren 1992–95 har statsbudgeten stadigt förbättrats, så att vi nu har ett överskott på ungefär 2 procent av BNP. Det är viktigt att befästa denna förbättring och bibehålla sunda offentliga finanser både under och efter övergången till EMU. Även om finanspolitiken påverkar växelkursen mer indirekt än vad penningpolitiken gör, hänger växelkursens trovärdighet, och därför också stabiliteten under övergångsperioden, på hur stabila och hållbara statsfinanserna är. När vi väl är en del av den monetära unionen och inte längre har möjlighet att föra en egen penningpolitik, kommer dessutom den buffert som ett strukturellt budgetöverskott utgör att komma väl till pass.

En olämplig finanspolitik kan göra övergången till EMU instabil på flera sätt. I en situation då Riksbanken håller fast vid en stabil

inflationstakt kommer en expansiv finanspolitik att pressa upp räntorna, vilket i sin tur stimulerar kapitalinflödena. Om Riksbanken inte reagerar på kapitalinflödena tenderar valutan att apprecieras och försvåra för exportsektorn i ekonomin. Om Riksbanken å andra sidan intervenerar på valutamarknaden för att stabilisera valutan, kommer den inhemska penningmängden att öka, vilket är ett hot mot inflationsmålet. En expansiv finanspolitik innebär också en appreciering av den reala jämviktsväxelkursen. Om Riksbanken håller fast vid sitt inflationsmål blir konsekvensen att den angivna nominella omräkningskursen inte längre kommer att vara lämplig.

Dessa kopplingar mellan finanspolitiken och växelkursen antyder att hur staten sköter sina utgifter och skatteintäkter kan vara avgörande för om vi får en smidig eller turbulent övergång till EMU-medlemskap. Om det planerade strukturella budgetöverskottet kan bibehållas under och efter övergångsperioden kommer centralkursens trovärdighet inom ERM2 att vara garanterad. Spekulationer på valutamarknaden kommer att få en stabiliserande effekt, och Riksbankens uppgift att stämma av inflationen mot målet och hålla växelkursen inom banden för ERM2 kommer att underlättas väsentligt. Om finanspolitiken å andra sidan inte kan bibehållas i sin nuvarande form har vi en skakig övergångsperiod med osäker utgång att vänta.

Det är välkänt att vårt budgetsaldo är mycket känsligt för konjunkturutvecklingen. Beräkningar visar att en minskning av BNP-tillväxten med 1 procentenhet normalt leder till att budgetsaldot försämrats med 0,75 procentenheter av BNP.³⁶ Även om vi kan bibehålla ett strukturellt budgetöverskott kan denna känslighet för konjunktursvängningar skapa en situation där vi hindras i onödan av EMU:s tillväxt- och stabilitetspakt. Enligt denna pakt kan en EMU-medlem som har ett budgetunderskott på mer än 3 procent av BNP, bli tvungen att betala böter.³⁷ För att ha kvar ett visst utrymme för en finanspolitik som kan motverka konjunktursväng-

ningarna skulle det vara önskvärt att göra våra statsfinanser mindre känsliga för konjunkturen.

4.3 Vad ska vi göra med arbetsmarknaden?

Det är svårt att diskutera frågor som rör EMU utan att nämna arbetsmarknaden. En av anledningarna till att många bedömare lägger fram skäl för att vi ska skjuta upp inträdet är nämligen att vår stelbenta arbetsmarknad gör oss sårbara för chocker, när vi inte längre kan använda oss av penning- och växelkurspolitiken för att motverka dem. Det har därför antytts att vi måste vidta åtgärder för att minska denna stelbenthet innan vi går med.³⁸

Att utförligt behandla arbetsmarknadsproblem är naturligtvis ett omfattande ämne som det inte finns tillräckligt utrymme för här.³⁹ Därför begränsas diskussionen här till några allmänna synpunkter som bör beaktas i en utförligare analys. För det första är det osäkert om reformer av arbetsmarknadsinstitutionerna är lättare att genomföra före eller efter inträdet i EMU. Även om det inte råder oenighet om önskvärdheten av sådana reformer, kan det vara så att de inte kan genomdrivas innan alternativet försvunnit, dvs. när vi har infört euron och alltså definitivt har frigjort oss från devalveringsberoendet.

Den andra allmänna synpunkten är att växelkurspolitik är ett mycket trubbigt instrument för att hantera arbetsmarknadsproblem. Det är endast när en minskande efterfrågan på arbetskraft ligger inom exportsektorn och den importkonkurrerande sektorn i dess helhet, som det ligger nära till hands att ta till devalvering som ett förstahandsalternativ.⁴⁰ Om, å andra sidan, arbetslösheten är koncentrerad till produktionen av varor som inte handlas internationellt eller till specifika delar av exportsektorn, måste en lämplig anpassning innebära vissa förändringar av de relativa lönnerna. Detta kan varken en devalvering eller en expansiv penningpolitik råda bot på.

För att effektivt hantera olika typer av störningar är det viktigt att införa ett system där de relativa lönerna i första hand påverkas av förhållanden på bransch- eller företagsnivå. Detta kan uppnås genom decentraliserade löneuppgörelser som tar hänsyn till den lokala efterfrågan. En variant skulle kunna vara ett system med företagsbaserade buffertfonder, som kan aktiveras beroende på vilken efterfrågan företaget möter.⁴¹

Ett mer centraliserat förfarande har ofta förespråkats i Sverige. Som kompensation för förlusten av växelkursinstrumentet har det föreslagits att vi ska göra det möjligt att skapa »interna devalveringar« genom att t.ex. förändra arbetsgivaravgifterna. Återigen, detta är ett mycket trubbigt instrument som i bästa fall skulle kunna lämpa sig för mycket speciella typer av aggregerade chocker. I en situation där störningar i stället i huvudsak inträffar på sektorsnivå skulle det vara nödvändigt att ändra arbetsgivaravgifterna endast för de sektorer, branscher eller företag som påverkas. Frånsett att detta väcker frågor om huruvida sådana selektiva åtgärder är förenliga med internationella konkurrensregler, är detta förfarande liktydigt med att ersätta en marknadsbaserad anpassningsprocess med statliga åtgärder, en utveckling som inte går i rätt riktning.

Slutsatsen av denna diskussion är att en bättre fungerande arbetsmarknad är nödvändig vare sig vi går med i EMU eller inte. Det skulle säkert vara en god idé att så snart som möjligt börja arbeta på en modell och en implementering av lämpliga reformer, men vi bör inte låta trögheten i denna process hindra oss från att ta tillvara fördelarna med ett EMU-medlemskap.

4.4 Makroekonomisk politik medan vi väntar på ett internt beslut

Allt som här har sagts om penning- och finanspolitiken under övergångsperioden är ännu mer tillämpligt på nuvarande situation, då vi väntar på ett beslut om EMU-medlemskap. Det finns minst tre skäl till detta.

För det första, frånvaron av ett beslut om EMU innebär i sig stor osäkerhet för den privata sektorn. En indikator på detta är den relativt stora volatiliteten när det gäller kronans externa värde. En stabil och förutsägbar makroekonomisk politik skulle kunna minska de konsekvenser denna osäkerhet får. Försök att reformera arbetsmarknaden underlättar också, eftersom detta skulle minska behovet av en ömsom bromsande, ömsom stimulerande makroekonomisk politik.

För det andra, om vänteperioden har varit stadig i betydelsen att den har medfört en relativt stabil växelkurs för kronan i förhållande till euron, är det möjligt att detta kommer att räknas som »credit« och tillåta att vi förkortar den period under vilken vi är tvungna att vara medlemmar i ERM2 innan vi kan släppas in i det riktiga EMU.

För det tredje kommer valet av omräkningskurs att bli mycket lättare om fluktuationerna i den nominella och reala växelkursen har varit minimala och om den interna och externa balansen har bibehållits.

4.5 Sammanfattning

- * När vi meddelar att vi vill gå med i EMU och samtidigt avslöjar till vilken omräkningskurs euron ska ersätta kronan, kommer spekulationer på valutamarknaden att hålla kvar växelkursen på en nivå nära denna omräkningskurs under övergångsperioden, förutsatt att penning- och finanspolitiken stämmer överens med den omräkningskurs vi valt.
- * Det finns inget behov av att förändra den nuvarande penningpolitiska strategin under övergångsperioden. Emellertid bör mycket tydliga påpekanden göras i publikationer från Riksbanken om dess överensstämmelse med pariteten inom ERM2.
- * Budgetkonsolideringen bör fortsätta för att stärka trovärdigheten i vårt deltagande i ERM2 och för att bidra till stabiliteten

under övergången. Ett strukturellt budgetöverskott bör vara norm, så att vi kan behålla ett visst manöverutrymme, när vi väl är med i EMU. Konjunktürkänsligheten när det gäller budgetunderskottet bör minskas.

- ★ Åtgärder för att skapa större flexibilitet på arbetsmarknaden bör undersökas och genomföras, vare sig vi blir medlemmar i EMU eller inte.
- ★ Ovan föreslagna ekonomisk-politiska åtgärder bör följas också medan vi väntar på ett internt beslut om EMU-medlemskap. Faktiskt bör ingen avvikelse ske, ens om vi skulle stanna utanför.

5 | *Förberedelser för EMU inom den offentliga sektorn*

ATT GÅ MED i en monetär union och byta ut valutan kräver inte bara att de monetära och makroekonomiska anpassningar som tagits upp i de två föregående kapitlen genomförs, utan också att en mängd mikroekonomiska och institutionella förändringar av ekonomin förverkligas. Lagar måste ändras så att de stämmer överens med den nya valutan, redovisnings- och skattesystem måste anpassas, kassaapparater och varuautomater måste ändras etc., etc. Eftersom den gemensamma valutan medför större integration av finans- och varumarknaderna, kan det vidare vara klokt att se över affärsstrategierna med hänsyn till den nya konkurrenssituationen. Huvudanledningen till den till synes långa övergångsperioden för första omgångens medlemmar, från den 1 januari 1999 till den 30 juni 2002, är att man vill vara säker på att dessa strukturförändringar kan genomföras i tid, innan medlemsländernas nationella valutor slopas.

Detta och det följande kapitlet beskriver hur långt förberedelserna för en övergång har hunnit i Sverige och vad som fortfarande behöver göras, först inom den offentliga sektorn och sedan inom den privata sektorn. Avsikten är inte att ge en plan för vad som krävs, utan att göra en större publik medveten om de anpassningar och den tid som behövs för att genomföra processen.

Inom den offentliga sektorn har förberedelser pågått sedan 1996, då Finansdepartementet inrättade en koordineringsgrupp

och tillsatte fem arbetsgrupper som skulle täcka lagstiftningsområdet, den finansiella sektorn, näringslivet, den offentliga sektorn och konsumentintressena. Två rapporter om vad dessa arbetsgrupper kom fram till gavs ut under 1997: »Praktiska euroförberedelser i Sverige« och »Praktiska euroförberedelser i Sverige – Del 2«. I rapporterna finns en uttömmande genomgång av de viktigaste förändringarna som ett EMU-medlemskap kommer att kräva inom vart och ett av de fem områdena, och de ger en uppskattning av den tid det beräknas ta att genomföra dessa förändringar.

Enligt dessa rapporter kunde man i slutet av 1997 räkna med följande förberedelsetider:

- ★ För de flesta lagändringar handlade det om månader, eftersom de tekniskt sett är relativt enkla, men några få mer komplicerade fall skulle kräva över ett år.
- ★ För att den finansiella sektorn i sin helhet ska bli helt klar, beräknades att det skulle krävas upp till två år.
- ★ Det gjordes inga beräkningar för den icke-finansiella delen av näringslivet. Orsaken hänger troligen ihop med den stora heterogeniteten inom denna sektor beträffande eurons betydelse.
- ★ Inom den offentliga sektorn kom man fram till att Riksskatteverket är den myndighet där omvandlingen till euro tar mest tid. Den tid som beräknades är någonstans mellan två och två och ett halvt år.
- ★ Slutligen kom man fram till att för konsumenterna är information om EMU och dess betydelse för individen den viktigaste frågan. Det konstaterades att ett tillfredsställande resultat skulle kunna uppnås på ett år.

Om man antar att förberedelserna kan genomföras parallellt inom samtliga områden, skulle minimitiden för hela övergångsprocessen vara mellan två år och två och ett halvt år. Beräkningarna gjordes förstås 1997, så det är viktigt att veta om de fortfarande gäller. Avsnitt 5.3 innehåller därför ett försök till en mer aktuell bedöm-

ning. För att föregripa, är slutsatsen att beräkningarna från 1997 fortfarande används som arbetshypotes inom de olika områdena.

5.1 Nödvändiga anpassningar i offentliga institutioner inom den finansiella sektorn⁴²

5.1.1 *Riksbanken*

När vi väl är medlemmar i EMU, måste våra system och rutiner för penningpolitiken samt för hanteringen av den offentliga skulden vara anpassade till dem som är förhärskande i eurozonen. I viss mån är detta redan fallet, även om det fortfarande krävs vissa justeringar. Vad beträffar penningpolitiken är såväl grundprinciperna som de viktigaste operativa verktygen ganska lika i Riksbanken och ECB. Båda har som huvudmål att upprätthålla en låg inflation, och båda använder den korta räntan som primärt penningpolitiskt instrument. En skillnad är att ECB lägger en viss vikt vid utvecklingen av penningmängden i euroområdet som indikator på penningpolitiken, medan däremot Riksbanken inte fäster motsvarande vikt vid penningmängden i Sverige. För euroanpassningen är detta emellertid oviktigt. De markanta skillnaderna gäller användningen av kassakrav som instrument för likviditetshantering samt definitionen av motparter och möjliga värdepapper för öppna-marknadsoperationer. Anpassningarna som är nödvändiga här och på ytterligare ett antal mindre tekniska områden är väldefinierade och kan, enligt Riksbanken, genomföras inom en period på ungefär ett år.

Som stöd för den gemensamma penningpolitiken är det nödvändigt att ha jämförbar statistisk information om både den reala och den finansiella sektorn i samtliga länder. Normer har fastställts av de relevanta EU-institutionerna, och både Riksbanken och Statistiska centralbyrån (SCB) håller på att anpassa sina rutiner därefter. I själva verket är en del arbete redan gjort, och det som återstår

borde inte utgöra något hinder för medlemskap i EMU.

Inom Riksbanken är man i färd med aktiva förberedelser även vad beträffar betalningssystemen, tillverkning och introduktion av sedlar och mynt, redovisning, IT-system samt lagändringar. Dessutom har Riksbanken samordningsansvar för övergången inom den finansiella sektorn. Detta sker inom SIFS, Samråd och Information med den Finansiella Sektorn, som tillsattes 1996 som en av Finansdepartementets arbetsgrupper för förberedelserna inför medlemskap i EMU. Den fungerar fortfarande som ett aktivt forum för information och dialog mellan finansiella institutioner i både den offentliga och privata sektorn.

5.1.2 Riksgäldskontoret

Ett medlemskap i EMU leder till att nyemitterad statsskuld måste denomineras i euro. Dessutom blir det aktuellt att rekonvertera den redan utestående skulden. Båda dessa åtgärder kommer i praktiken att ske genom Värdepapperscentralen (VPC). Eftersom Riksgäldskontorets system sedan tidigare är kapabla att hantera utländska valutor, blir svårigheterna med euroanpassning på grund av dessa ändringar inte alltför omfattande (jfr. avsnitt 5.2). Dessutom finns en internationell praxis inom det finansiella systemet, vilket gör att man kan lära av erfarenheter från andra länder.

Andra konsekvenser av ett EMU-medlemskap för Riksgäldskontoret rör främst statens betalningssystem och lagändringar i den finansiella sektorn. Riksgäldskontoret ansvarar för den statliga sektorns koncernkonto, vilket kommer att kräva euroanpassning. För system, alltså de system som används av myndigheter för att rapportera till koncernkontot, är Ekonomistyrningsverkets (ESV) ansvar. ESV har också deklarerat att de system som är i bruk kommer att euroanpassas, med undantag av ett som ändå ska fasas ut.

Redenominering är en process med tre huvuddelar: val av metod, renominalisering och rekonventionering. *Växlingsmetoden* regleras detaljerat i Maastrichtfördraget. Sex signifikanta siffror ska

användas i växelkursen och eurobeloppet ska avrundas till hela cent. Växlingen kan ske antingen för varje utestående värdepapper eller per innehav. Det senare alternativet har blivit det vanligaste i euroområdet och förespråkas i dag av Riksgäldskontoret även för Sveriges del. För att det ska vara möjligt krävs dock en lagändring. Det kräver även vissa tekniska förändringar i VPC:s system, men dessa har bedömts som begränsade.

Renominalisering, dvs. valörförändring, innebär att utestående obligationer delas upp så att deras lägsta nominella belopp minskas till en cent (0,01 euro). Detta kräver inte någon lagändring, eftersom Riksgäldskontoret i sina prospekt angett att obligationer kan komma att renominaliseras. Däremot kan det finnas andra aktörer på finansmarknaderna som inte försäkrat sig om denna rätt, och därför behöver troligen renominalisering täckas in i lagstiftning om redenominering i euro. Slutligen innebär *rekonventionering* anpassning till vissa konventioner inom euroområdet. Exempelvis kommer justeringar vad gäller ränteberäkning att bli nödvändiga, vilket kräver en lagändring.

Sammanfattningsvis kan man säga att av de offentliga institutionerna är Riksbanken och Riksgäldskontoret de som berörs mest av euron, vare sig vi blir medlemmar eller inte. Därför har de redan satt i gång med en del av de förberedelser som blir nödvändiga när vi går med i EMU. Båda institutionerna har satt upp som mål att de ska vara euroanpassade inom högst ett år efter det att ett politiskt beslut att gå med har fattats.

5.2 Andra institutioner inom den offentliga sektorn

Alla offentliga institutioner kommer att påverkas av medlemskapet i EMU i olika grad, men de mest komplicerade övergångsproblemen kommer troligen att uppstå på Riksskatteverket (RSV), Riksförsäkringsverket (RFV) och Centrala studiestödsnämnden (CSN). De största problemen är koncentrerade till omvandlingen

av IT-systemen,⁴³ men ett antal andra frågor kommer också att kräva väsentlig förberedelse och ansevärd resurser.⁴⁴ Riksskatteverket (1997, 1998, 1999) innehåller detaljerade förteckningar över de anpassningar som är nödvändiga tillsammans med en beräkning av den tid som krävs och de kostnader som kan bli aktuella.⁴⁵ I rapporterna framhålls tre områden som förtjänar särskild uppmärksamhet: (1) behovet av lagändringar, innan vi kan ta itu med en del praktiska frågor, (2) möjliga misstag, som kan bli följden av att vi inför tidsbesparande (på kort sikt) och kortvariga IT-lösningar och (3) svårigheterna det innebär (för att inte säga omöjligheten) att hantera både kronor och euro parallellt.

Exempel där det behövs lagändringar är hanteringen av gränsvärden, avrundningar och decimaler. Innan IT-system och deklara-tionsblanketter kan införas måste man veta hur de värden (t.ex. skatteskalorna) som är uttryckta i jämna tal i kronor ska översättas till euro. Eftersom decimaler för närvarande inte används i RSV-systemen, är det dessutom nödvändigt att bestämma om detta ska vara fallet även efter omräkning till euro. Detta är viktiga frågor, eftersom eurons värde är nästan tio gånger kronans värde, vilket betyder att ett beslut om avrundning kan få betydande konsekvenser för skattebetalarna. Även om de nödvändiga juridiska besluten inte är tekniskt komplicerade i sig, betyder det faktum att förberedelserna inom RSV inte kan fortsätta utan sådana beslut att tidpunkten för den totala övergången kan fördröjas, såvida inte det juridiska maskineriet sätts i gång omedelbart efter det att ett beslut att gå med i EMU har fattats.

RSV:s IT-system är mycket komplicerade och att göra dem helt euroanpassade kräver både mycket tid och betydande resurser. Ett sätt att få dem att fungera snabbare i en euromiljö är att bygga ett så kallat skal runt de befintliga systemen. Skalets uppgift är att översätta värden i euro till kronor, som sedan skulle kunna användas i det befintliga systemet. En sådan lösning skulle förkorta förberedelse-tiden men till priset av ökade risker vid datalagring och

uppgiftslämnande. Det skulle också kunna orsaka missförstånd mellan skattebetalarna som lämnar uppgifter i euro och RSV som använder värdena översatta till kronor för sina beräkningar.

Om det blir möjligt att göra självdeklarationer i både kronor och euro under en övergångsperiod, är det för RSV:s del nödvändigt att växelkursen mellan de båda valutorna är helt fast. Annars får man räkna med en mängd problem som är förenade med valet av växelkurs (t.ex. växelkurs beräknad per dag eller per periodgenomsnitt) förutom svårigheterna att översätta från euro till kronor, som nämndes i föregående stycke.

Frånsett förändringar av IT-system, deklarationsblanketter och andra nödvändiga administrativa funktioner, måste man komma ihåg att utbildning av personalen och information till allmänheten är synnerligen viktiga inslag i övergången. Om sådana åtgärder inte vidtas kanske man inte riktigt förstår hur de nya systemen fungerar, och då kan allmänhetens förtroende rubbas.

I mars 1999 gav SKTF (Sveriges Kommunal tjänstemannaförbund) ut en rapport, som redogör för vilka konsekvenser ett medlemskap i EMU får för kommunerna.⁴⁶ I rapporten betonas att kommunerna, liksom staten, kommer att bli tvungna att göra väsentliga förändringar av sina system och rutiner. De måste särskilt kontrollera och anpassa IT-systemen, en uppgift som kan vara tidskrävande och dyrbar, beroende på kommunens storlek och hur komplicerat systemet är. Vidare måste redovisningssystemen anpassas, pris- och inkomstgränserna för fastställande av skatter och bidrag räknas om och priserna på kommunala tjänster revideras.⁴⁷ Kort sagt, kommunerna står inför omfattande och ibland komplicerade övergångsproblem. För att bli klara måste de påbörja sina förberedelser i god tid före Sveriges inträde i EMU. Men enligt SKTF-rapporten har en stor majoritet av kommunerna ännu inte påbörjat förberedelserna.

5.3 Det aktuella läget i förberedelsearbetet: Resultat från en intervjuundersökning

För att få en uppfattning om hur förberedelserna har fortsatt sedan Finansdepartementets båda rapporter publicerades 1997, har ett antal intervjuer med företrädare för olika områden gjorts särskilt för denna studie. Intervjuarbetet leddes av Eric Clapham, som också har skrivit detta avsnitt.⁴⁸

Intervjuerna baserades på några bestämda frågor som skickats ut i förväg. Syftet med denna procedur var att uppnå en viss homogenitet och jämförbarhet i respektive myndighets svar, men också att få de intervjuades uppfattning om de möjliga svårigheterna i övergångsprocessen.

TVå viktiga frågor var huruvida rapporterna »Praktiska euroförberedelser i Sverige«⁴⁹ har uppdaterats och huruvida de uppskattade tiderna för att fullborda en övergång har förändrats. Svaret är att de tidigare uppskattade tiderna inte reviderats officiellt, men att det nu pågår ett utredningsarbete bland annat i syfte att ta fram mer exakta uppskattningar.

Inom den offentliga sektorn påbörjades, som nämnts, arbetet med praktiska euroförberedelser hösten 1996. Av de fem arbetsgrupperna vars probleminventeringar presenterades under 1997 har tre i stort sett upphört, nämligen lagstiftnings-, näringslivs- och konsumentgruppen. De två övriga fortsatte däremot att fungera som forum för den finansiella respektive offentliga sektorn. Den finansiella sektorn har direktkontakt med euroområdet och har därför varit den mest praktiskt inriktade gruppen.

Statskontoret fick 1996 i uppdrag att utreda euroanpassningen av den offentliga sektorns IT-system, i nära samverkan med gruppen för den offentliga sektorn. Efter att ha bidragit med underlag till 1997 års rapporter tog man fram en analysmodell, vilken blev klar i maj 1998 (Statskontoret, 1998). Årskiftet 1997/98 bildades den så kallade samverkansgruppen, och inom ramen för den anordnades ett antal seminarier och kurser där IT-problematik diskute-

rades. Myndigheter uppmuntrades att studera sina IT-system med hjälp av den utvecklade analysmodellen. I februari 1999 avslutades detta projekt, men myndigheterna i samverkansgruppen har fortsatt att hålla kontakt.

Samverkansgruppen har fungerat som ett diskussionsforum som ökat kunskaperna om anpassning av IT-systemen. Det har dock funnits behov av att få en tydligare samlad bild av behoven av euroanpassning. I augusti 1999 fick därför 13 större centrala statliga myndigheter ett nytt utredningsuppdrag av regeringen, som ska redovisas senast den 1 mars år 2000. Syftet är att öka handlingsfriheten kring ett eventuellt deltagande i EMU, främst genom större kunskap om ledtiderna i de olika myndigheterna. Även denna gång koordineras utredningen genom en samverkansgrupp, ledd av Statskontoret. Ekonomistyrningsverket ska vid behov stödja myndigheter i frågor som rör verkets kompetensområde.

Myndigheter ska för det första analysera behovet av lagändringar och ge förslag till ändringar. För det andra ska behovet av omställningar av IT-systemen utvärderas. I det ingår även att undersöka gränssnittet mot andra myndigheter. Slutligen ska en uppskattning av kostnaderna för ett eventuellt införande av euro analyseras. Det nya utredningsuppdraget är en naturlig fortsättning av tidigare utfört arbete, men skiljer sig såtillvida att det tydligare specificeras vilken information som ska sammanställas.

Detta arbete ska göras för fyra olika scenarier med varierande kvalificerad förberedelsetid respektive övergångstid. I samtliga fall pågår dock den kvalificerade förberedelsetiden och övergångsperioden sammanlagt i två till två och ett halvt år. Detta är en okontroversiell tidsram, eftersom det är ungefär en så lång period som myndigheter med det mest omfattande förberedelsearbetet krävt.

Det antas som huvudalternativ att enbart kronor ska användas av offentlig sektor fram till övergångsperiodens slut. Eventuellt kan undantag göras för företag som vill använda euro gentemot

tullen och skatteförvaltningen, och detta ska därför undersökas särskilt för de berörda myndigheterna. Som huvudregel ska omställningsarbetet finansieras inom ramen för givna anslag. I praktiken är dock att förvänta att myndigheter med större omställningsbehov kommer att begära extra anslag.

I utredningsarbetet ska man även utgå från att vissa riktlinjer utarbetas gemensamt för offentliga sektorn. Det kan nämnas att en lång rad standarder även sätts i Bryssel, exempelvis vad gäller statistiken. Riksbanken har t.ex. redan lagt om stora delar av betalningsbalansstatistiken för att anpassa sig till den standard som råder i EMU-området. SCB kommer att behöva lägga om stora mängder statistik vid ett EMU-medlemskap, och det kommer att göras i enlighet med instruktioner gemensamma för hela EU-området utfärdade av Eurostat. För Riksgäldskontoret finns den s.k. Brouhnsgruppen där standarder vad gäller statsobligationer har diskuterats. Inom socialförsäkrings- och skatteområdet kommer lösningarna i större utsträckning att behöva utarbetas på nationell nivå.

5.3.1 Utredningsuppdragets omfattning

Omfattningen av det utredningsarbete som följer av det nya uppdraget beror på vilka förberedelser som redan utförts i egen regi. De flesta centrala myndigheter har genomfört så pass omfattande inventeringar att de har en uppfattning om vaden euroomställning kommer att innebära.

Riksskatteverket intar en särställning; de har utrett sin situation och utarbetat fler rapporter än övriga myndigheter utanför den finansiella sfären. De myndigheter som intervjuades har alla arbetsgrupper för euroarbetet, även om ingen har heltidsanställda. Det handlar om en eller några som arbetar upp till halvtid och ytterligare ett antal som står i kontakt och ibland arbetar med eurofrågor.

Svenska myndigheter är ansvarskännande och har skaffat sig en nödvändig överblick, menade Ingrid Bonde på Riksgäldskontoret.

Det nya uppdraget innebär att myndigheterna får tydligare officiella riktlinjer för sitt arbete. Inte minst kommer myndigheterna nu att ta fram noggrannare utvärderingar av ledtider. Det bör därför ge en tydligare helhetsbild vad gäller behovet av omställningsåtgärder i offentlig sektor.

»Praktiska euroförberedelser i Sverige« från 1997 innehåller en katalogisering av all förekomst av ordet »kronor« i svensk lagstiftning. I det nu pågående utredningsuppdraget ingår som nämnts att undersöka vilka lagar som behöver förändras och hur. Om det tidigare katalogiseringsarbetet var »top-down« kommer man nu alltså att göra »bottom-up«-analyser av enskilda lagstiftningsblock.

En regleringsfråga är om penningbelopp i lagar ska anges i hela euro eller om även cent ska tas med. I dag klarar flera svenska system enbart av hela valutaenheter och att införa även decimaler innebär extra programmeringsarbete. Eftersom en euro är värd nästan tio kronor kan det i vissa fall bli nödvändigt att införa cent.

Det nuvarande utredningsuppdraget innebär alltså att en tydligare handlingsplan utarbetas, men däremot inte att faktiska åtgärder vidtas. En viktig frågeställning är när det praktiska arbetet kan komma i gång på allvar. I offentlig sektor som helhet kan man förvänta sig att detta sker när riksdagen anslagit pengar för omställningsarbetet.

Omställningsarbetet har nämligen beräknats kosta betydande summor; inom Riksförsäkringsverket har man talat om tre till fem gånger kostnaderna för millennieskiftet, vilket var ett projekt i hundramiljonersklassen. Förutom de tekniska frågeställningarna kommer en ny valuta även att kräva utbildningsinsatser. Myndigheter har inte möjlighet att ur den löpande budgeten avsätta betydande belopp för euroförberedelser. Särskilt mot bakgrund av besparingstrycket i offentlig sektor finns ett mer begränsat utrymme för att genomföra »för säkerhets skull«-projekt.

Från politiskt håll menar man att ur demokratisk synvinkel kan pengar för omställningsarbetet anslås först då ett beslut har fat-

tats om att Sverige ska gå med i EMU. I grova drag kan man tala om tre stadier i förberedelsarbetet: politiskt beslut, lag- och regeländringar samt implementering. I dagsläget är alltså uppfattningen att dessa åtgärder bör utföras sekventiellt, snarare än att låta praktiska åtgärder föregripa ett politiskt beslut. Riksbanken, och möjligen Riksgäldskontoret, kan dock betraktas som undantag eftersom de redan berörs av euron.

5.3.2 *Övergångsperiodens längd*

Övergångsperioden är den tid mellan inträdet i euroområdet då kronan låses mot euron till dess att eurosedlar börjar cirkulera. I de fyra olika scenarierna i utredningsdirektivet varierar perioden mellan noll och två år. Enligt Maastrichtfördraget har alla länder rätt till tre år, men tydligen har bedömningen gjorts att det inte är hållbart när euron redan har etablerats i Europa. En omedelbar övergång är känd som »big bang«, medan Wolf Arfvidson på Statskontoret har myntat uttrycket »soft bang« för en snabb övergång under upp till någon månads tid.

I euroområdet har slagordet »inga hinder – inget tvång« använts för att beskriva övergångsfasen i den privata sektorn fram till 2002. Detta innebär att aktörer i den privata sektorn ska ha möjlighet att fritt välja när de vill byta till euro under övergångsperioden, medan den offentliga sektorn övergår till euro i slutet av övergångstiden.

En viktig frågeställning är dock i vilken utsträckning den offentliga sektorn ska vara beredd att använda euro i transaktioner med den privata sektorn, medan man själv fortfarande använder kronor. Statskontoret har understrukt behovet av koordinering så att företag vet vilken servicenivå man kan räkna med från den offentliga sektorns sida.

Riksskatteverket har framhållit en »big bang« som ett ideal, samtidigt som man uppfattar det som orealistiskt i praktiken. Det har förekommit diskussioner om att få möjlighet att betala vissa

skatter i euro. Detta kompliceras dock av att varje system inte är isolerat, och därmed blir det omöjligt att tillåta viss skattebetalning i euro om växelkursen flyter. Givet att växelkursen fixerats kan man tänka sig lösningar med skal runt vissa system, som möjliggör skattebetalning i antingen euro eller kronor. Riksskatteverket vill dock allra helst att övergången från kronor till euro vad gäller skattebetalningar sker samtidigt i alla system för att undvika risk för störningar.

Som grov generalisering kan sägas att för offentlig sektor är det praktiskt med en kortare övergångstid helt utan parallell hantering av euro. För den privata sektorn är det däremot fördelaktigare med en längre övergångstid där man kan välja tidpunkt för övergången till euro i transaktioner med offentlig sektor. Troligen ligger ett samhällsekonomiskt optimum däremellan. Säkerligen kommer ledande aktörer i den privata sektorn att kräva ett visst mått av flexibilitet från den offentliga sektorns sida.

5.3.3 Förberedelser i olika delar av samhället

Ett införande av euro ställer krav på samordning mellan olika delar av samhället. Den mest övergripande organisationen för euroförberedelser är den s.k. referensgruppen, som inrättades i december 1997. Den har finansministern som ordförande och består av ett antal ministrar och samhällsrepresentanter (arbetsmarknadens parter, näringslivsorganisationer, den finansiella sektorn, samt konsumentintressen i form av Sveriges Konsumentråd). Referensgruppen sammanträder sedan 1997 två gånger per halvår, har en relativt fri dagordning samt icke-offentliga möten och protokoll.

Intrycket är att de myndigheter och näringslivsorganisationer som bildar en sektor också har ett etablerat samarbete. Riksbanken samordnar arbetet inom den finansiella sektorn via SIFS och de stora myndigheterna har kontakt via samverkansgruppen för offentlig sektor.

I ett litet land får informella relationer stor betydelse. Inom den finansiella sektorn sker större delen av alla transaktioner mellan fyra affärsbanker och Riksbanken. I praktiken står dessa i nära kontakt med varandra, oavsett vilka formella organ som existerar. Vid exempelvis förberedelsearbetet inför år 2000 har Riksbanken genomfört testkörningar tillsammans med de finansiella institutionerna.

Under intervjuerna betonades också att det är viktigt att informationsflödena i gränssnitten mellan de tre huvudsektorerna företag, finansiell sektor och offentlig sektor fungerar smidigt. Samtidigt sker en stor del av flödena via ett begränsat antal kanaler, som t.ex. från banksystemet till Riksskatteverket, vilket gör situationen mer hanterlig.

Även inom offentlig sektor finns ett omfattande informationsflöde, något som täcks in i det pågående utredningsuppdraget. Riksförsäkringsverket hämtar en stor del av sina data från Riksskatteverket och därför är en samordning dem emellan viktig. De två myndigheterna har också god kontakt. De har genomfört var sitt pilotprojekt där man detaljgranskat ett enskilt skatte- respektive bidragssystem.

5.3.4 Optimal inträdestidpunkt ur praktisk synvinkel – före eller efter år 2002?

Under intervjuerna framkom olika meningar om det smidigaste är att gå med före eller efter 2002, då eurosedlar införs. Det övergripande intrycket av intervjuerna var dock att det är viktigare att det presenteras en tydlig agenda, än att en eventuell övergång till euro sker före eller efter 1 januari 2002.

En fördel med att vänta är att ju senare Sverige inträder i EMU, desto mer kan vi lära av andras erfarenheter. Om Sverige går med sent, finns också teknik och kapacitet att tillverka eurosedlar lätt tillgängliga. Eva Srejber, vice riksbankschef, har pekat på att flera

valutaslag sedan länge använts parallellt utan problem i t.ex. gränstrakterna till Finland och Norge.

Från Riksskatteverkets sida har påpekats att risken finns att det nuvarande vänteläget tillåts dra ut på tiden och att det sedan sker ett snabbt beslut. I så fall skulle myndigheterna tvingas att göra omställningen under kort tid och besvärliga omständigheter. Det går också att argumentera för att Sveriges möjligheter att hävda sina intressen i EMU ökar vid ett tidigare inträde.

5.4 Slutsatser

Följande slutsatser kan dras utifrån undersökningen av förberedelserna inom den offentliga sektorn:

- ★ Riksbanken och Riksgäldskontoret påverkas redan i hög grad av euron. Följaktligen har de kommit långt i sina förberedelser inför övergången. Den beräknade tiden för att fullfölja detta arbete är omkring ett år från tidpunkten för det politiska beslutet att Sverige ska gå med i EMU.
- ★ Andra myndigheter har i allmänhet gjort en ganska omfattande kartläggning av vad som behöver göras. De väntar emellertid på ett politiskt beslut om medlemskap, innan de verkligen genomför de nödvändiga förändringarna. Den avvaktande attityden är i hög grad en konsekvens av bristen på finansiella resurser för arbetet med övergången.
- ★ En majoritet av kommunerna har inte börjat med några förberedelser inför övergången till euro. Det är därför viktigt att de så snart som möjligt initierar rutiner för att identifiera huvudområden i behov av förändring och gör upp en strategi för att genomföra dessa förändringar.
- ★ Baserat på nuvarande beräkningar kommer en fullständig övergång inom den offentliga sektorn att ta mellan två och tre år. Om så krävs kan denna tid troligen minskas till ett och ett halvt till två år, men med risk för att systemen inte blir helt felfria.

- ★ Den direkta kostnaden för arbetet som är förenat med övergången är betydande för de berörda institutionerna, i vissa fall flera gånger större än kostnaden för nödvändiga anpassningar inför millennieskiftet.

6 | Övergången inom den privata sektorn

FÖRBEREDELSENA inom den privata sektorn skiljer sig i viktiga avseenden från förberedelserna inom den offentliga sektorn. Först och främst förändras affärssituationen för många företag genom EMU-medlemskapet på grund av den ökade ekonomiska integrationen som den enhetliga valutan för med sig. För att vara konkurrenskraftiga och dra fördel av den nya situationen krävs att företagen gör en översyn och kanske även en omorientering av sina affärsstrategier. För det andra begränsas inte företagen inom den privata sektorn i sina förberedelser inför EMU av politiska hänsyn på samma sätt som de offentliga institutionerna. I kapitel 5 konstaterades att bristen på pengar är en av de främsta orsakerna till att dessa inte kan fortsätta med sina förberedelser mer än till en viss nivå. Bristen på pengar beror i sin tur på avsaknaden av ett politiskt beslut om medlemskap och därmed om hur övergången ska finansieras. Inom den privata sektorn avsätts pengar till förberedelser inför EMU på affärsmässiga i stället för politiska grunder. Visserligen kan osäkerheten på politisk nivå medföra en viss fördröjning av förberedelserna, och avsaknaden av juridiska bestämmelser beträffande euron kan vara ett hinder för hur långt övergången kan fortskrida. Men ett företag kan ändå bestämma sig för att avsätta en del finansiella resurser till övergången, om det anser det affärsmässigt fördelaktigt.

6.1 Övergångsprocessen inom den finansiella sektorn

Ett EMU-medlemskap väcker för de finansiella institutionerna inom den privata sektorn två viktiga frågor: en operativ och en strategisk. Det viktigaste operativa problemet är att förändra bankernas IT-system, så att kronan ersätts av euron som referensvaluta. Uppgiften här påminner om den som de offentliga institutionerna har genom att komplexiteten till stor del beror på konfigurationen hos de befintliga systemen. Detta är också avgörande för hur lång tid som behövs för slutförandet. Förutom i fråga om anpassning av IT-systemen samarbetar de finansiella intermediärerna inom SIFS (Samråd och Information med den Finansiella Sektorn) på ett antal närbesläktade operativa områden som betalningssystem, statistik och rapportering samt juridiska frågor.

Den strategiska utmaningen för bankerna är hur de ska förbli konkurrenskraftiga på den stora, helt integrerade eurofinansmarknaden. När kronan ersätts av euron kommer en av de »naturliga« konkurrensfördelar som de lokala finansiella institutionerna har att försvinna. Valutarisken i samband med transaktioner över gränserna har tidigare varit en orsak till att det uppstått en viss segmentering av de nationella finansmarknaderna. Till följd av detta har de svenska bankerna fått en liten, men icke desto mindre användbar, konkurrensfördel i fråga om den lokala aktie-, obligations- och utlåningsmarknaden. När valutanoteringen försvinner som faktor kommer finansiella aktörer med hela euroområdet som spelplan att dominera dessa aktiviteter. Stordriftsfördelar kommer att påverka affärsstrategierna i de finansiella institutioner som opererar på den större marknaden, och för att fortsätta att vara lönsamma kommer de inhemska institutionerna att bli tvungna att följa efter. Vågen av genomförda och potentiella fusioner inom bankväsendet (t.ex. Merita-Nordbanken, UBS-SBS, BNP-Paribas) är säkert delvis ett resultat av en strävan efter storlek för att kunna konkurrera på den nya euromarknaden.

6.1.1 *Hur förberedelserna fortskrider*

De svenska bankerna ligger väl framme i fråga om förberedelserna för euron. Även om Sverige inte är med i EMU kräver kunderna eurorelaterade tjänster. Exempelvis är det sedan den första januari 1999 möjligt att öppna konton i euro och att göra betalningar i euro genom bankerna. Det är också möjligt för enskilda personer att ta hypotekslån i euro och för företag att utnyttja den växande marknaden för obligationer i euro och lån med flera internationella banker som garanter. För att täcka upp valutarisken som den fluktuerande kursen mellan kronor och euro för med sig, erbjuder bankerna även ett stort urval av olika derivatinstrument.⁵⁰

Förberedelserna inom den finansiella sektorn kan bäst beskrivas som att bankerna nu är helt kapabla att hantera euron som ny valuta. Innan de kan sägas ha övergått fullständigt till euron som basvaluta, krävs emellertid fortfarande mycket tid och resurser. Innan detta sätts in, måste emellertid ett klart och tydligt beslut att gå med i EMU ha fattats på politisk nivå. Det är också nödvändigt att förberedelser har gjorts inom den offentliga sektorn när det gäller frågor som redovisning och beskattning. Med tanke på de komplicerade datasystem som bankerna använder, och särskilt med tanke på behovet att testa de nya systemen innan de körs i gång, beräknas det ta omkring två år för banksektorn att gå över till euro.⁵¹ Bankerna är dessutom oroliga för att det kommer att bli en kraftig ökning av efterfrågan på finansiella tjänster med euro som denomineringsvaluta, när vi väl blir faktiska medlemmar i EMU. De skulle därför bli tvungna att slutföra övergången senast dag ett av vårt medlemskap. Av detta skäl föredrar de en relativt lång kvalificerad förberedelsetid (fas 3 i övergångsprocessen), dvs. perioden efter det att Ekofin-rådet har accepterat vår begäran att gå med och det datum då vi faktiskt blir medlemmar. Å andra sidan skulle de två sista faserna i övergången kunna vara relativt korta.

6.2 Icke-finansiella företag

Liksom de finansiella institutionerna kommer företagen inom tillverknings-, tjänste- och detaljhandelssektorn att ställas inför både operativa och strategiska utmaningar i och med att euron införs. De operativa utmaningarna gäller såväl interna rutiner för bokföring, löneutbetalningar, dokumentation, IT etc. som kundrelaterade verksamheter som anpassning av prislappar, förpackningar, kassaapparater, varuautomater, streckkoder och affärshandlingar.

Den strategiska utmaning som den enhetliga valutan innebär, härrör från integrationen av marknaderna till följd av de minskade transaktionskostnaderna och den minskade växelkursrisken. Ökad integration kommer att medföra större konkurrens från utländska företag på hemmamarknaden, men också möjligheter att öka försäljningen utomlands eller söka nya leverantörer. Så vare sig företaget för närvarande ägnar sig åt en betydande internationell handel eller ej, kommer skapandet av EMU att kräva en noggrann översyn av företagets affärsstrategi.

Givetvis påverkas inte alla företag på samma sätt av den enhetliga valutan. Hur angeläget det är att påbörja förberedelserna och hur mycket resurser som ska ägnas åt att förändra verksamheten och affärsstrategin, beror på varje enskilt företags speciella situation. För att avgöra vilket förfaringssätt som är lämpligt, är det därför nödvändigt att göra en grundlig utvärdering av hur euron kommer att påverka företaget. I en kortfattad publikation av EU-kommissionen⁵² föreslås en procedur i tre steg, som sammanfattas i det följande.⁵³

Första steget i proceduren är att göra en »bedömning av eurons påverkan på verksamheten« i avsikt att utvärdera hur den enhetliga valutan kommer att påverka företaget genom kundernas krav samt de strategier som konkurrenter, leverantörer och partners har valt. Sedan man har fastställt hur EMU kommer att påverka företaget totalt sett, är nästa steg att bestämma vilken attityd man ska inta när det gäller att förbereda sig för euron. En möjlighet är att

inta en föregripande attityd och ta den nya situationen till intäkt för att förbättra företagets konkurrensläge. Som alternativ kan man välja att vara mer reaktiv och invänta förändringar på marknaden innan man agerar. Hur mycket tid och resurser som bör ägnas åt förberedelser, beror självklart på vilken av dessa attityder man intar. Det sista steget i proceduren är att sätta samman en intern organisation för euroförberedelserna, vilket bland annat består i att utse en person som ansvarig för projektet, fastställa en tidsram samt avsätta den personal och de finansiella resurser som krävs.

Medan varje enskilt företag måste genomföra sin egen utvärdering av behovet av övergångsplan, har näringslivsorganisationer som Industriförbundet, SAF och Svensk Handel en mycket viktig uppgift när det gäller att insamla och sprida information bland medlemmarna samt samordna övergångsproceduren, där det behövs.⁵⁴

EU-kommissionens råd till företag
(EU-kommissionen, 1999)

SOM HJÄLP för små och medelstora företag att förbereda sig inför den nya EMU-situationen har EU-kommissionen gett ut en vägledning med titeln »Ditt företag och euron. En strategisk guide«. Den skissar huvuddragen i ett praktiskt förfarande som är tillämpligt för företag både i EMU:s nuvarande medlemsländer och i länder som står utanför, som Sverige. Till broschyren hör en CD-ROM som innehåller fallstudier för 35 företag i hela EU, en modul med frågor och svar, avsedd att underlätta för företag att avgöra hur den enhetliga valutan påverkar deras företag samt de nationella övergångsplanerna för EMU:s ursprungliga elva medlemsländer.

Det förfarande som föreslås innehåller tre steg: bedömning av eurons påverkan, val av attityd till euron och skapandet av en genomförandestrategi.

STEG 1: *Bedömning av eurons påverkan*

Eurons konsekvenser för företagets affärer analyseras ur sex synvinklar.

1. *Kunder.* Kommer nuvarande kunder att kräva prislister och fakturor i euro? Kommer prissättning i euro att påverka företagets image gentemot inhemska och utländska kunder? Kommer lägre transaktionskostnader, större prisgenomskinlighet och bortfallet av valutarisken att göra det möjligt att utöka kundbasen utomlands? Svaret på dessa frågor beror på vilken typ av företag det rör sig om, på kundernas geografiska och storleksmässiga spridning samt på antalet kunder, bara för att nämna några av de viktigaste faktorerna.
2. *Konkurrenter.* Hur stort är hotet att nya aspiranter dyker upp på företagets hemmamarknad eller på exportmarknaden? Konkurrerar man främst med priset eller är icke-prismässiga faktorer betydelsefulla?
3. *Produkter och prissättning.* Hur viktiga är psykologiska prisdecimaler (t.ex. 99,00 kronor) för affärsstrategin, och hur kommer de att påverkas av den omräkningskurs för euron som sannolikt kommer att gälla? Kommer det att bli möjligt att fortsätta att ta ut olika priser på olika nationella marknader även sedan euron införts? Hur länge kommer det att vara nödvändigt (lämpligt) med dubbla prislappar under övergångsperioden?
4. *Leverantörer.* Har leverantörerna gått över till euro? Innebär bortfallet av valutarisken att poolen av potentiella leverantörer utökas?
5. *Intern organisation.* Hur beroende är nuvarande IT-system av denomineringsvalutan i kontrakt, fakturor, betalning av skatter och löner etc.? Finns det ett euroanpassat system på marknaden eller måste ett sådant skapas internt? Hur kommer ett medlemskap i EMU att påverka finansiell hantering och extern finansiering? Behöver personalen särskild utbildning för att fungera i en euromiljö?
6. *Affärspartners.* Är banken eller den revisionsfirma som företaget anlitar kapabel att ge råd om vad euron innebär och att ge nödvändig service under en övergångsperiod? Finns det en branschförening som kan ge information och stöd när det gäller konsekvenserna av ett EMU-medlemskap?

När en värdering har gjorts av hur euron påverkar vart och ett av dessa områden kommer man att ha en relativt klar bild över vilken typ av praktiska förberedelser som kommer att bli nödvändiga.

STEG 2: *Val av lämplig handlingsplan*

Om eurons totala påverkan på företaget är stark, så att antingen nya betydelsefulla affärsmöjligheter öppnar sig eller allvarliga konkurrensutmaningar uppstår, måste företaget bestämma sig för att inta en *föregripande attityd* till övergången. Detta betyder att företaget skapar strategier som använder euromiljön som språngbräda för att erövra nya marknader eller vidtar åtgärder för att skydda sig mot intrång från nya konkurrenter.

En annan dimension av handlingsplanen är övergångens *bastighet*. Den föregripande attityden, som väljs av företag som i hög grad påverkas av euron, kräver ovillkorligen att den strategi som valts genomförs tidigt. Detta är nödvändigt för att man ska kunna dra nytta av sina möjligheter. Ju snabbare övergången sker, desto högre blir givetvis kostnaderna både vad gäller resurserna för strategin och för den eventuella försening av andra projekt som måste bli följden.

Ett företag som främst gör affärer på hemmamarknaden och inte står inför ett omedelbart hot att möta konkurrens från utlandet, kan kosta på sig att inta en mer lättsinnig och *reaktiv attityd* till övergången. Fördelen med detta är att resurser inte tas från andra viktiga funktioner som måste skötas och att ledningen får möjlighet att studera hur euron påverkar marknaderna. Nackdelen med att uppskjuta genomförandet av övergången är att det finns risk att man har missbedömt den konkurrensutmaning som den nya monetära situationen innebär.

STEG 3: *Skapande och verkställande av övergångsplanen*

Sista steget, när man planerar för övergången, är att se till att strategin genomförs. Detta betyder att man utser en projektledare, ger denne nödvändiga resurser och sätter upp tidsgränser som ligger helt i linje med den strategi som valts. Företagets storlek och komplexiteten i euroanknytningen är klart avgörande för hur stora ansträngningar som krävs.

6.2.1 *Hur långt har förberedelserna framskridit?*

Inom den icke-finansiella företagssektorn varierar graden av beredskap avsevärt mellan stora multinationella företag och små och medelstora företag.⁵⁵ De förra har under en tid förberett sig för att kunna fungera i en euromiljö. Skälet är uppenbart: sedan den 1 januari 1999 handlar de i betydande omfattning med euro. För de mindre företagen är situationen annorlunda. I allmänhet är de inte alls lika väl förberedda, även om det finns en klar skillnad mellan internationellt orienterade företag och sådana som är inriktade på hemmamarknaden. Bristen på förberedelser i små företag avspeglar såväl deras begränsningar i fråga om finansiering och personal som det faktum att övergången är mycket mindre komplicerad för dem. I synnerhet IT-system kan normalt köpas så gott som färdiga, vilket minskar förberedelsetiden väsentligt. Av dessa skäl är det förnuftigt av små företag att vänta på att regeringen ska komma till ett avgörande vad gäller sin nuvarande vänta-och-se-attityd, innan de lägger ner ansemliga resurser på övergången. Av samma skäl kan de relativt snabbt komma i gång med sin verksamhet när ett beslut om medlemskap väl har fattats.

6.2.1.1 *KPMG:s kartläggning.* Under juli 1998 genomförde KPMG en kartläggning av svenska företag i avsikt att få en bild av hur väl förberedda de är för starten av EMU och eurons införande. Totalt 361 små, medelstora och stora företag besvarade frågeformuläret som skickades till 4 000 av KPMG:s kunder.⁵⁶ Resultatet presenteras i KPMG (1998).

Det första man kan konstatera är att hela 97 procent av dem som svarat trodde att Sverige kommer att gå med i EMU, och en stor majoritet av dessa trodde att det kommer att ske inom de närmaste tre åren. Omkring 95 procent av företagen trodde också att de kommer att påverkas av EMU. Med tanke på dessa svar skulle man kunna tro att de flesta företag också hade skapat relativt detaljerade strategier för att klara de utmaningar som euron innebär. Detta

var emellertid inte fallet. Svaren tyder på avsevärda skillnader mellan stora företag, som i allmänhet hade gjort upp en intern EMU-strategi, och små företag, som inte hade gjort det.

Vad gäller »bedömning av eurons påverkan på affärerna« svarade 44 procent av de små företagen, 27 procent av de medelstora och 14 procent av de stora att de *inte* hade för avsikt att undersöka hur EMU påverkar företaget i sin helhet.⁵⁷ Andelen som svarade att de hade slutfört eller påbörjat en sådan bedömning var 11 procent av de små företagen, 23 procent av de medelstora och 56 procent av de stora företagen. Vad gäller speciella områden var det vanligast att bedömningen gällde IT-systemen (16, 34 respektive 59 procent av företagen hade gjort en sådan bedömning), prispolitiken (10, 20 respektive 48 procent) samt den interna redovisningen och budgeteringen (13, 22 respektive 43 procent). Procenttal av ungefär samma storleksordning erhöles i svaren på frågorna om företagens bedömning av kundernas förberedelser, prisgenomskinslighetens betydelse för marknadsföringen, försäljnings- och inköpsstrategier samt attityden hos leverantörer och konkurrenter.

Vad beträffar skapandet av en EMU-strategi för företaget, varierar svaren också markant efter storleken på företaget. 88 procent av de små företagen hade antingen ingen eller ansåg *inte* att de behövde någon strategi. Motsvarande värden för de medelstora och stora företagen var 77 respektive 52 procent. Oberoende av storlek var strategierna i allmänhet defensiva i betydelsen att de viktigaste aspekterna var »att se till att företaget kan fungera inne i eurozonen« och »att minimera affärsriskerna som är förenade med EMU«. För de stora företagen, och i viss mån även för de medelstora, bedömdes även möjligheten att upptäcka och exploatera nya marknader som viktig. För de små företagen, å andra sidan, tycktes sådana potentiella möjligheter inte vara relevanta.

Beträffande plan för genomförandet, slutligen, svarade bara 7 procent av de små företagen att de hade gjort förändringar av den interna organisationen för att kunna hantera EMU och euron.

Motsvarande siffror var 16 procent för de medelstora och 32 procent för de stora företagen. Likaledes svarade hela 78 procent av de små företagen att de inte hade för avsikt att inrätta någon projektgrupp för EMU-frågor, och 74 procent av samma grupp uppgav att man *inte* hade gjort några försök att utbilda personalen i konsekvenserna av EMU för företaget. Siffrorna för de medelstora företagen var 58 procent (ingen projektgrupp) och 59 procent (ingen utbildning). 79 procent av de stora företagen rapporterade att de antingen hade inrättat eller hade för avsikt att inrätta en projektgrupp för EMU, och upp till 60 procent hade genomfört någon form av intern utbildningsaktivitet.

6.2.1.2 *Industrieförbundets kartläggning.* Frycklund, Ljungberg och Wikner (1998) redogör för resultatet av intervjuer med 606 tillverknings- och tjänsteföretag med 10–200 anställda. Intervjuerna genomfördes i oktober och november 1998, och slutsatserna påminner ganska mycket om dem i KPMG:s kartläggning. På frågan »Har några förberedelser för EMU påbörjats i ditt företag?» svarade till exempel bara 21 procent av hela testunderlaget ja, medan frekvensen ja-svar var ännu mindre för de minsta företagen. Företag med ett stort procenttal av sin försäljning riktad till EMU-länder hade i större utsträckning satt i gång förberedelser, men hela 53 procent av företagen som riktade 31–100 procent av all sin försäljning till denna marknad, rapporterade att de inte höll på med några förberedelser.⁵⁸

Precis som i exemplet från KPMG var de viktigaste områdena i fråga om förberedelserna bokföring, IT och marknadsföring. Diskussioner med kunder och leverantörer om hur man bäst ska förbereda sig för införandet av euron var relativt sällsynta: endast 25 procent av de minsta företagen (10–49 anställda) hade haft sådana diskussioner, medan omkring 35 procent av de medelstora (50–200 anställda) hade haft det. För företag med en betydande andel av sin försäljning eller sina inköp koncentrerade till eurozonen var detta

procenttal något större, men det totala intrycket är ändå att diskussioner med kunder och leverantörer om euron inte förekommer ofta.

6.3 Byte av sedlar och mynt

Under slutfasen av övergången kommer alla sedlar och mynt med denomineringsvalutan kronor att bytas ut mot euro. Ur teknisk synvinkel kan detta göras relativt snabbt,⁵⁹ men för att operationen ska gå smidigt är det viktigt att konsumenterna har blivit tillräckligt informerade och förberedda samt att tidpunkten är väl vald. Förutom att konsumenter och löntagare måste informeras om konsekvenserna av EMU i största allmänhet, måste de vänja sig vid att räkna och jämföra priser och inkomster i euro. Detta kan man åstadkomma dels genom att under en tid notera priser i båda enheterna, dels genom att ange båda valutorna på lönebeskeden.

För konsumenterna skulle det vara bra med en relativt lång övergångsperiod, under vilken de kan använda båda valutorna parallellt, eftersom detta minskar risken för de olägenheter det skulle innebära att bara ha kronor i plånboken och inte kunna använda dem. För detaljhandeln skulle detta emellertid innebära avsevärda extrakostnader, eftersom man skulle bli tvungen att hålla sig med två olika kassaapparater under rätt lång tid. Lösningen på denna konflikt är förmodligen att starta en informationskampanj i god tid innan övergångsperioden börjar.

Även om ett beslut att gå med i EMU fattas snabbt, kan bytet av sedlar och mynt äga rum tidigast någon gång under andra halvåret 2002 eller första halvåret 2003.⁶⁰ Det betyder att bytet kommer att ske sex månader till ett år efter motsvarande fas för de nuvarande medlemsländerna. Jag har på annan plats hävdat att detta kan leda till att euron kommer att användas spontant inom den privata sektorn,⁶¹ vilket möjligen gör att de traditionella penningpolitiska indikatorerna blir svårare att tolka och att detaljhandelns kostnader

ökar, då den skulle tvingas vara beredd att göra affärer med två olika valutor under längre tid än planerat.

6.4 Sammanfattning

- ★ Förutom tekniska frågor som förändring av IT- och redovisningssystem, innebär övergången inom det privata näringslivet strategiska affärsbeslut angående hur man ska hantera och dra fördel av den ökade konkurrensen som EMU för med sig.
- ★ Dessa strategiska bedömningar måste göras inom varje företag, men för att processen ska komma i gång är det nödvändigt med ett klart beslut från regeringen i medlemskapsfrågan och ett trovärdigt tidsschema för övergången inom den offentliga sektorn.
- ★ Branschorganisationerna kan spela en viktig roll som forum för informationsspridning och rådgivning om övergångslösningar för företagen.
- ★ De finansiella institutionerna och de stora multinationella företagen har redan satt i gång interna övergångsprocesser. Icke desto mindre beräknas bankerna behöva en period på två år för att bli helt färdiga för en fullständig övergång till euron.
- ★ De små och medelstora företagen ligger i allmänhet lågt i fråga om euroförberedelser, tills ett klart beslut om medlemskap fattas. Tekniskt sett skapar detta troligen inga problem, eftersom IT-system för sådana företag kommer att finnas tillgängliga i handeln och bankerna kan förväntas hjälpa dem med finansiella frågor. Ur affärsstrategisk synvinkel skulle emellertid bristen på förberedelser i små och medelstora företag kunna bli till nackdel.
- ★ Det faktiska bytet av sedlar och mynt kan genomföras på tre månader, förutsatt att konsumenterna har fått möjlighet att i god tid i förväg vänja sig vid den nya valutan, genom bland annat dubbla prislappar i affärerna. Tidpunkten för bytet bör inte sammanfalla med julhandeln.

7 | *Finlands övergång till EMU*

7.1 Från fast växelkurs med devalveringar till flytande växelkurs med inflationsmål

Finlands erfarenheter av penning- och växelkurspolitik påminner om Sveriges. Ända till början av 1990-talet var hörnstenen i finländsk ekonomisk politik en fast växelkurs. Under Bretton Woods-perioden var värdet av den finska marken låst mot USA-dollar, först till en kurs på omkring 3,20 mark per dollar och sedan, efter en devalvering 1967, till en kurs på 4,20 mark per dollar.

Efter Bretton Woods-systemets sammanbrott i början av 1970-talet bibehöll Finland systemet med en unilateralt bestämd växelkurs men med en valutakorg som ankare. Precis som i Sverige var den makroekonomiska politiken emellertid ofta alltför slapp, vilket ledde till kostnadskriser och betalningsbalansproblem, vilket i sin tur krävde återkommande devalveringar. Sålunda förlorade den finska marken ungefär 60 procent av sitt värde i förhållande till D-marken från mitten av 1970-talet till slutet av 1980-talet. Samtidigt apprecierades den finska marken gentemot den svenska kronan.

När EMS, det Europeiska monetära systemet, i början av 1990-talet utsattes för påfrestningar, skonades inte de länder med fast växelkurs som stod utanför EMS. Eftersom Finland hade påverkats starkt av Sovjetunionens upplösning, blev landet ett av de första länderna som utsattes för valutaspekulanter. Tvivel på statsmakternas förmåga att upprätthålla den fasta växelkursen efter förslus-

ten av en viktig exportmarknad satte press på marken och ledde slutligen till en valutakris, som utlöste en devalvering hösten 1992.

I stället för att försöka hålla fast vid den tidigare politiken med fast växelkurs utnyttjade Finland krisen till att byta strategi. De valde en flytande växelkurs och en penningpolitik som gick ut på att sätta upp inflationsmål. Den nya penningpolitiska ordningen åstadkom den önskade minskningen av inflationen samt en partiell räntekonvergens mot de tyska nivåerna.⁶² Därmed hade grunden lagts för inträde i EMU.

7.2 EU-medlemskap och beslutet om EMU

Finland gick med i EU 1995, dvs. efter det att Maastrichtfördraget hade utarbetats. Genom att skriva under detta fördrag utan några speciella klausuler om undantag från EMU, som Danmark och Storbritannien hade förhandlat fram, förband sig Finland att gå med i den monetära unionen när den blev en realitet. Även om riksdagen skulle bli ombedd att fatta beslut om medlemskap i EMU, var den allmänna uppfattningen att den egentliga frågan inte var om utan när Finland skulle gå med.

Efter överläggningar mellan Finlands Bank och regeringen om att gå med i den monetära unionen lade Finlands Bank sommaren 1996 fram ett förslag med slutsatsen att Finland borde gå med. Eftersom förslaget redan hade diskuterats och godkänts av bankens parlamentariska råd, fick det stort politiskt stöd. Regeringen antog förslaget och banade på så sätt väg för Finlands kandidatur som ett av de första medlemsländerna i EMU.⁶³

Det stod klart för Finland att medlemskap i ERM skulle vara en, om inte helt nödvändig så åtminstone lämplig, förutsättning för medlemskap i EMU.⁶⁴ Finland gick därför med i ERM i oktober 1996, inte fullt två år före EU:s stats- och regeringschefers beslut om vilka länder som var kvalificerade för medlemskap.

Valet av kurs mellan finska mark och ecu, eller motsvarande mellan finska mark och tyska mark, vilken skulle antas som centralkurs, var föremål för en ömsesidig överenskommelse mellan ansvariga instanser i Finland och EU. Studier som försökte fastställa en lämplig jämviktskurs gjordes naturligtvis i Finlands Bank, och förhandlingar fördes med motparterna inom EU. Den kurs man slutligen kom överens om var 3,04 finska mark per D-mark, ett värde som låg mycket nära den genomsnittliga marknadskursen under de två föregående åren.

7.3 Penning- och växelkurspolitiken som ledde fram till medlemskapet i EMU

Även sedan Finland gått med i ERM och tillkännagivit en centralkurs för marken gentemot ecun och följaktligen också gentemot alla andra medlemsländers valutor, fortsatte Finlands Bank att föra penningpolitik på samma sätt som den gjort sedan den införde sin inflationsmålsstrategi 1992. Växelkursstabilitet ersatte inte inflation som mål för penningpolitiken vare sig i offentliga uttalanden eller i dagligt agerande. Hur var detta möjligt med tanke på medlemskapet i ERM, och vilken roll spelade denna politiska strategi för att göra övergångsperioden relativt smidig? Flera faktorer tycks ha varit viktiga.

- ★ Banden på 15 procent inom ERM tillät betydande svängningar bort från centralkursen innan några spekulativa kapitalflöden hotade pariteten.
- ★ Marknaderna tycktes anse att den centralkurs som valts var lämplig, så de hade ingen anledning att spekulera mot den. Dessutom innebar det faktum att statsmakterna aldrig förklarade att de skulle försvara något speciellt värde på marken att det inte fanns någon specifik kurs som spekulanter kunde sätta fokus på.

★ Tur.

- Beslutet att gå med i ERM sammanföll med början av en konjunkturuppgång i den finländska ekonomin. Den starka ekonomin innebar att trycket mot valutan gick ut på att snarare stärka än försvaga den, och det är lättare att bevara trovärdigheten för centralkursen i detta fall jämfört med när det finns ett tryck i motsatt riktning. Detta gäller särskilt ett land som historiskt har devalverat sin valuta.
- Inget särskilt inträffade – varken internt eller externt, varken av politisk natur eller annat – som utsatte ERM för påfrestningar eller skapade allvarliga tveksamheter kring EMU-projektet.

7.4 Övergångsförberedelser inom den statliga och den privata sektorn

Förberedelser inför övergången till euron startade inom både den statliga och den privata sektorn så snart det politiska beslutet att söka medlemskap var fattat. I april 1997 publicerades den första nationella övergångsplanen, Finansministeriet (1997). I den bekräftades i stort sett åter principen »inget tvång, inget förbud«, enligt vilken både marken och euron skulle kunna användas under övergångsperioden mellan den 1 januari 1999 och den 30 juni 2002, om Finland skulle kvalificera sig för medlemskap i första omgången. Det påpekades att Finlands Bank och bankerna skulle kunna bedriva verksamhet med både mark och euro redan från början. Även Helsingforsbörsen skulle kunna gå över till handel i euro omedelbart efter det att Finland blivit medlem. Å andra sidan skulle de statliga organen till största delen hålla sig till marken fram till den 1 januari 2002. Den icke-finansiella privata sektorn förväntades uppvisa stora variationer beroende på dels företagets internationella handel, dels om det var stora industriföretag eller små inhemska företag.

Den faktiska utvecklingen sedan EMU startade visar att dessa förutsägelser var korrekta. Omkring en tredjedel av alla företag i Finland började använda euron som främsta faktureringsvaluta redan under första delen av 1999, och ett antal andra företag håller på att gå över till euron samtidigt som de förbereder sig för millennieskiftet.⁶⁵ Bara en minoritet av företagen, i huvudsak små företag som inte ägnar sig åt internationell handel, kommer att vänta med att genomföra övergången till slutet av övergångsperioden. Det förefaller därför som om det har varit möjligt att slutföra förberedelserna inom näringslivet inom en period av två till två och ett halvt år.

Esa Lager är vice VD och finanschef på Outokumpu. Enligt hans uppfattning kan förberedelsetiden för företag som sätter i gång processen nu reduceras väsentligt.⁶⁶ Han uppskattar till exempel att i ett stort multinationellt företag som hans bör en period på 6–12 månader vara tillräcklig, räknat från tidpunkten då man för binder sig att gå över. Denna beräkning förutsätter att den offentliga sektorn snabbt går vidare med sina förberedelser, så att avsaknaden av juridiska ramar inte blir en flaskhals. Skälet till att företag som sätter i gång nu kan klara sig med kortare förberedelsetid är att de kan dra nytta av erfarenheterna av övergången som gjorts i första omgångens medlemsländer. Detta gäller särskilt IT-området, som utgör det största hindret för övergångsprocessen. Mjukvarulösningar kan numera köpas på marknaden, vilket kommer att särskilt gynna de mindre företagen.

Även andra flaskhalsar i övergångsprocessen har avlägsnats. Dessa berodde tidigare på frånvaron av direktiv från Bryssel när det gäller vissa frågor i samband med övergången. Detta har nu lösts, så att företag i länder som nu går in i EMU kommer att ha tillgång till mycket mer exakt information.

BILAGA: Användbara hemsidor

SVENSK OFFENTLIG SEKTOR

www.riksdagen.se/cu/teman/cmu

Riksdagens informationssida om EMU.
Innehåller bl.a. lagar, förordningar och pressmeddelanden från såväl EU som Sverige.

www.regeringen.se/euro

Allmän information om euro till hushåll och företag från Finansdepartementet.

www.riksbank.se

Allmän information från Riksbanken finns under menyalternativet EMU.

www.statkontoret.se/euro

Information om euroanpassning av offentliga sektorns informationssystem från Statskontoret.

www.rsv.se/skatter/euro

Information om euroanpassning av skatteregler från Riksskatteverket.

EU

europa.eu.int/euro

Allmän information om euro till hushåll från EU.

www.ecb.int

Europeiska centralbankens hemsida.

www.ispo.cec.be/y2keuro/euroit.htm

Information om euroanpassning av IT-system från ISPO (*Information Society Promotion Office*).

www.euro.fec.be

Information om euro för företag från den europeiska revisorssammanslutningen FEE (*Fédération des Experts Comptables Européens*).

www.nutek.se/foretag/euroinfo/cic1.htm

Euro Info Centre NUTEK är utsett av EU-kommissionen för att ge information och råd till små och medelstora företag om EU och europamarknaden.

ANDRA EU-LÄNDER UTANFÖR EUROOMRÅDET

<http://www.euro.gov.uk>

<http://www.oem.dk/eurohotline>

Dessa hemsidor innehåller allmän information från Storbritannien och Danmark motsvarande den som finns på Finansdepartementets sidor (www.regeringen.se/euro). Den brittiska hemsidan innehåller landets s.k. *Changemeer* plan.

BRANSCHORGANISATIONER M.M.

www.industriforbundet.se/biblioteket

Ett flertal utredningar rörande EMU finns under valet Ämnesområde/EMU.

www.bankforbundet.se

Under menyalternativet »Om euron« finns svar och publikationer om euro tillgängliga.

www.swedishtrade.se

Exportrådet ger under menyalternativet »Exportinformation/EU« upplysningar om euro och dess konsekvenser för den svenska exportsektorn.

www.lo-teco-saco-brysselkontor.se/arkiv.htm

Nyhetsbrev om EMU från tre centrala fackförbunds gemensamma Brysselkontor.

www.saf.se

Under menyalternativet »EU« finns bland annat nyhetsbrevet »På väg mot euron«.

NOTER

1. För en utveckling av denna uppfattning, se kapitel 9 och 10 i Konjunkturrådets rapport 1999.

2. Detsamma gäller representanter för de andra länder som står utanför EMU: Danmark, Grekland och Storbritannien.

3. Se t.ex. Industriförbundet (1998a, b) och SAF (1999) samt SAF och Industriförbundet (1998).

4. Sveriges riksbank (1998, 1999a, b odaterad).

5. Finansdepartementet publicerade 1997 en rapport i två delar om resultatet av gruppens arbete, se Finansdepartementet (1997a, b).

6. Övergångsfaserna anges så som de har definierats av Statskontoret (t.ex. Statskontoret, 1998). De har emellertid anpassats för att i beräkningen kunna ta med den period som ligger mellan beslutet av Sveriges riksdag att ansöka om medlemskap och beslutet av EU:s myndigheter att acceptera det.

7. SOU 1996:158.

8. Eklund och Ådahl (1999) innehåller en bra översikt över såväl EMU i sig som debatten om för- och nackdelarna med att gå med.

9. För en utveckling av dessa vinster, se kapitel 10 i Konjunkturrådets rapport 1999.

10. Se t.ex. Jerneck (1999).

11. SOU 1996:158.

12. Regeringens proposition 1997/98:25.

13. För en utförligare redogörelse, se Genberg (1999a).

14. Det är också denna åsikt som uttrycks i Genberg (1997).

15. Processen är fastställd i artikel 123.5 (f.d. 109).5 i EG-fördraget.

16. Det är givetvis av största vikt att Riksbanken fortsätter sin framgångsrika politik i fråga om inflationsmålet och att finanspolitiken även i fortsättningen sätter sunda offentliga finanser i fokus.

17. Medlemskap i Europeiska monetära systemets växelkursmekanism (ERM) var en nödvändig förutsättning för EMU-medlemskap för första omgångens medlemmar.

18. Österrike hade sedan 1981 haft en unilateralt bestämd fast växelkurs gentemot D-marken (den s.k. hårdvalutapolitiken).

19. Endast bilaterala omräkningskurser mellan medlemsländer, dvs. inte omräkningskurser mot euron, kunde väljas vid denna tidpunkt. Anledningen var att Maastrichtfördraget hade specificerat att 1 euro skulle vara lika med 1 ecu per den 1 januari 1999. Eftersom ecu innefattade fler valutor än euron vid den tidpunkten och eftersom värdet på de valutor som tillkom bestämdes av marknaden, var det inte möjligt att i förväg ange det framtida värdet i euro för varje medlemslands valuta. Nu när ecu har upphört att existera, är detta inget problem som kommer att komplicera inträdet för framtida EMU-medlemmar.

20. För en utförlig redogörelse, se Beggs m.fl. (1997) och Obstfeld (1998). Återstoden av detta avsnitt är påverkat av dessa studier.

21. EMU var föregångaren till ECB. Som sådan var en av dess huvuduppgifter att organisera övergången till en gemensam penningpolitik i euroområdet.

22. Det enda frågetecknet gällde den irländska punkten. Vid tidpunkten i fråga ansågs allmänt dess centralkurs vara undervärderad.

23. Tekniskt brukar detta fenomen kallas »random walk«.

24. Linjerna i figuren grundar sig på absoluta värden för de månatliga förändringarna i procent. För att minska antalet tvära svängningar i serien avser värdena tre månaders glidande medelvärde.

25. I det följande tas endast växelkursaspekten upp när det gäller övergången i

Finland, för en utförligare redogörelse, se kapitel 7.

26. Sex signifikanta siffror används för samtliga omräkningskurser inom EMU.

27. Här och i det följande syftar givetvis »nuvarande» på den tidpunkt då man måste förbinda sig att använda en central paritets-/omräkningskurs.

28. En mer ingående analys skulle naturligtvis ta hänsyn till även de övriga EMU-länderna. Eftersom redogörelsen här huvudsakligen avser att påvisa svårigheterna med att göra jämförelser av köpkraftspariteten, är det fullt tillräckligt med bilaterala jämförelser.

29. Första hälften av decenniet påverkades kraftigt av finanskrisen och den långvariga recessionen, och den reala deprecieringen under andra hälften av 1998 orsakades säkerligen av investerarnas tillfälliga förtjusning över euron i väntan på att den skulle släppas ut på marknaden.

30. Eftersom det är ett indextal, har den reala växelkursen i sig ingen naturlig nivå. Värdet 4,50 är bara meningsfullt i relation till basperioderna för de prisindex som använts för att beräkna den reala växelkursen. Denna basperiod har valts för att den reala och den nominella växelkursen ska vara av samma storleksordning i sista delen av exemplet.

31. Sannolikheten för att framtiden ska bli likadan som nutiden beror givetvis i hög grad på hur lång tid det tar för oss att fatta beslut om medlemskap och på antalet månader som vi måste stanna kvar i ERM2, innan vi släpps in i EMU.

32. Sveriges ringa betydelse för inflationen inom EMU skulle förstås begränsa den kvantitativa vikten av denna effekt.

33. Detta är scenariot i de s.k. andra-generationsmodellerna för spekulationsattacker mot en fast växelkurs, se Obstfeld (1996).

34. Detta är det *icke-garderade* ränteparitetets villkoret. I det *garderade* ränteparitetets villkoret ersätts den väntade föränd-

ringen av avistakursen av terminkursens avvikelse från avistakursen på den inhemska valutan.

35. Rekapitulera från tabell 2.3 att den finska markens volatilitet (mätt som absolutvärdet för den månatliga procentuella förändringen av avistaväxelkursen gentemot D-marken) var 1,6 procent under de två åren innan Finland gick med i ERM i oktober 1996, 0,31 procent under perioden i ERM, som varade till april 1998, och 0,20 procent från maj 1998 till starten av EMU i januari 1999.

36. Se Konjunkturinstitutet, Konjunkturläget Mars 1999.

37. För en redogörelse för denna pakt, se Eichengreen och Wyplosz (1998).

38. Se t.ex. Calmfors (1999).

39. För en analys som sätter arbetsmarknaden och arbetsmarknadspolitiken i relation till EMU, se Industrins Ekonomiska Råd (1999), kapitel 5.

40. Observera att en sådan situation troligen uppstår om en inhemsk makroekonomisk expansionspolitik framkallar en allmän ökning av lönerna i vårt land jämfört med lönerna utomlands. Vi kan således förvänta oss att denna typ av problem blir mindre vanligt när vi är medlemmar i EMU.

41. Det buffertsystem som har införts i Finland tycks vara en version av detta. Se SACO, SAF, TCO (1999), s. 43–45.

42. Beskrivningen i detta avsnitt är i huvudsak baserad på två rapporter från Sveriges riksbank, »Euron i den svenska finansiella sektorn – lägesrapport 2» och »Euron i den svenska finansiella sektorn – lägesrapport 3».

43. Statskontoret har gett ut en utförlig rapport om de tekniska aspekterna av IT-omvandlingen inom de offentliga institutionerna, se Statskontoret (1998).

44. RSV har t.ex. omkring 6 000 olika blanketter, som måste revideras för att man ska kunna hantera deklarationer i euro i stället för kronor.

45. Följande beskrivning är en bearbetning av dessa rapporter.

46. SKTF (1999).

47. Problemet här är att priser och gränsvärden som är jämna tal i kronor, kan bli mycket ojämna och otypliga när de uttrycks i euro. Om man väljer att avrunda värdet i euro är det möjligt att det blir en markant ökning eller minskning för den som utnyttjar de kommunala tjänsterna eller att leverantörens intäkter påverkas. Dessa synnerligen praktiska hänsyn gör att en hel del talar för att man ska välja ett relativt jämnt tal som omräkningskurs.

48. Följande personer har intervjuats personligen: Wolf Arfvidson (organisationsdirektör vid IT-enheten på Statskontoret), Björn Hasselgren (biträdande avdelningschef vid Riksbankens direktionssavdelning), Ingrid Bonde (överdirektör på Riksgäldskontoret), Bert Lindberg och Tommy Carlsson (eurosamordnare resp. ansvarig för omvärldsbevakning vid Riksskatteverket), Ingrid Petersson och Berit Sjödin (överdirektör resp. försvarsdirektör på Riksförsäkringsverket), Peter Sandwall (eurokoordinator på Finansdepartementet), Bo Bergman och Jonas Ehrnst (programchef, avd. f. ekonomisk statistik resp. ekonom på Statistiska centralbyrån). En telefonintervju har genomförts med Per Östberg, euroansvarig vid Riksrevisionsverket. Ett stort tack till dessa personer för att de låtit sig intervjuas och delat med sig av sitt expertkunnande. Slutsatserna och tolkningarna som följer är naturligtvis våra egna och återspeglar inte nödvändigtvis någon enskild persons, utom då detta explicit anges.

49. Finansdepartementet (1997a, b).

50. Sveriges riksbank (1999a), s. 26–30.

51. Sveriges riksbank (1998), s. 37.

52. EU-kommissionen (1999). Till denna publikation hör en CD-ROM som inne-

håller resultatet av 35 små och medelstora företags bedömning av eurons påverkan på deras verksamhet, ett »interaktivt frågeformulär» som kan användas av företagsledaren, när han/hon ska göra en bedömning av sitt företag, samt de nationella övergångsplanerna för EMU:s ursprungliga elva medlemsländer. Liknande broschyrer har givetvis publicerats av branschorganisationer och institutioner som är positiva till EMU, se t.ex. Association for the Monetary Union of Europe (1997) och dess hemsida www.amue.org/business/sme/swedish/swsmeindx.htm.

53. Se s. 78–80 för en något mer detaljerad beskrivning.

54. I en bilaga finns en förteckning över användbara Internet-adresser som innehåller relevant information om EMU och frågor i samband med övergången.

55. Se Frycklund, Ljungberg, Wikner (1998) och KPMG (1998).

56. Bland dem som svarade fanns en snedfördelning mot medelstora och stora företag jämfört med den nationella storleksspridningen. Även om man inte kan vara säker, skulle man kunna gissa att de som faktiskt svarade är de företag som är mest informerade om EMU och som i själva verket har påbörjat någon form av förberedelser. Med tanke på den generellt låga förberedelsegraden bland de företag som svarade skulle detta innebära att i ekonomin som helhet har endast ett mycket litet antal företag börjat förbereda sig för starten av EMU.

57. Som små företag betecknades de som hade 0–29 anställda, som medelstora de som hade 30–199 anställda och som stora företag de som hade minst 200 anställda.

58. Förberedelsegraden ökar något om man tar hänsyn till det faktum att en del företag i testunderlaget tillhör konglomerat, där förberedelserna sätts i gång centralt, och till att en del företag redan har

slutfört sina förberedelser.

59. Riksbanken uppskattar att tre månader borde räcka.

60. Det är viktigt att man väljer tidpunkt för byte av sedlar och mynt så att denna inte sammanfaller med julhandeln.

61. Genberg (1999b). Argumentets relevans i praktiken har ifrågasatts på grund av att det inte har inträffat i länder som Kanada, som gränsar till ett stort valutaområde. Mitt motargument mot denna invändning är att valutasubstitution som fenomen kanske har en starkare verkan om det är känt att kronan kommer att ersättas av euron inom en relativt kort tidsperiod.

62. Inflationstakten sjönk från cirka 6 procent i slutet av 1980-talet till bara lite över 1 procent 1995.

63. En expertgrupp, bestående av ledande ekonomer, hade också tillsatts i Finland för att se över både vad ett medlemskap i EMU skulle innebära för den finländska ekonomin och alternativa monetära arrangemang. I rapporten, EMU Expert Working Group (1997), avstod gruppen från att dra några slutsatser om

huruvida ett EMU-medlemskap över huvud taget var önskvärt och pekade på svårigheterna att få fram exakta kvantitativa mått på kostnaderna och intäkterna. I stället koncentrerade man sig på att närmare utveckla de politiska och institutionella anpassningar som man bedömde vara nödvändiga för varje alternativ.

64. Enligt de så kallade Maastrichtkriterierna förutsattes att ett land hade varit medlem i ERM i två år innan det kunde väljas in som medlem i EMU. Precis som i fråga om vissa andra kriterier fanns det emellertid en viss marginal vid tillämpningen av detta krav när beslutet om medlemskap till slut fattades.

65. Se Industriförbundet (1999), s. 34.

66. Redogörelsen i detta stycket och det följande baserar sig på information som erhöles vid ett möte med Esa Lager på Outokumpus huvudkontor i Esbo. Ett stort tack till Esa Lager för hans vänlighet att vid ett möte diskutera övergångsprocessen inom näringslivet i Finland. Texten speglar mina slutsatser av diskussionen och inte nödvändigtvis Esa Lagers.

REFERENSER

- Association for the Monetary Union of Europe (1997), *Euroguide för företagens förberedelser*. Paris. (www.amue.org/business/smc/swedish/swsmcindex.htm)
- Begg, D., Giavazzi, F., von Hagen, J. och Wyplosz, C. (1997), EMU: *Getting the End-game Right*. Monitoring European Integration 7. London: CEPR.
- Calmfors, L. (1999), »Rusa inte in i EMU före britterna«, *Dagens Nyheter*, 9 juni.
- Eichengreen, B. och Wyplosz, C. (1998), »The Stability Pact – Menace or a Minor Nuisance?«, *Economic Policy*, nr 26, s. 67–104.
- Eklund, J. och Ådahl, M. (1999), *Fad betyder EMU?* Stockholm: SNS Förlag.
- Eklund, K. (1999), »(S) i EMU-valet och kvalet«, *Ekonomiskt Perspektiv*. Stockholm: SEB.
- EMU Expert Working Group (1997), *Finland and EMU*. The Prime Minister's Office Publication 1997/26. Helsingfors.
- EU-kommissionen (1999), *Ditt företag och euron: en strategisk guide*. Luxembourg: EUR-OP.
- Finansdepartementet (1997a), *Praktiska euroförberedelser i Sverige*. Ds 1997:9. Stockholm.
- Finansdepartementet (1997b), *Praktiska euroförberedelser i Sverige. Del 2*. Ds 1997:59. Stockholm.

- Finansministeriet (1997), *Finland's National Changeover Plan for the Introduction of the Euro*. Helsingfors.
- Frycklund, J., Ljungberg, L. och Wikner, G. (1998), *EMU-förberedelser i små och medelstora företag*. Stockholm: Industriförbundet.
- Genberg, H. (1997), »Monetary and Exchange-rate Policy Outside a European Monetary Union«, *Swedish Economic Policy Review*, vol. 4, nr 1, s. 155–188.
- Genberg, H. (1999a), »A Cost-benefit Analysis of the Wait-and-see Strategy towards EMU Membership«, mimeo.
- Genberg, H. (1999b), »EMU and the Changing Structure of Macro Risks«, *Swedish Economic Policy Review*, vol. 6, nr 1, s. 7–33.
- Industriförbundet (1998a), *49 frågor och svar om EMU*. Stockholm.
- Industriförbundet (1998b), *Euron i verkligheten*. Stockholm.
- Industriförbundet (1999), *Euron – verklighet i Finland*. Stockholm.
- Industrins Ekonomiska Råd (1999), *Lönebildning och konkurrenskraft vid låg inflation*. Stockholm.
- Jerneck, M. (1999), »Sverige och EMU: en problematisk relation?«, i Johansson, K. M. (red.), *Sverige i EU*. Stockholm: SNS Förlag.
- Jonung, L. (1996), »Sverige utanför och innanför EMU«, i Konjunkturrådets rapport 1996, *Vad vill Sverige med EU?* Stockholm: SNS Förlag.
- Konjunkturrådets rapport 1999, *Vägen till välstånd*. Stockholm: SNS Förlag.
- KPMG (1998), *Svenska företags EMU-beredskap*. Stockholm.
- Obstfeld, M. (1996), »Models of Currency Crises with Self-fulfilling Features«, *European Economic Review*, vol. 40, nr 3–5, s. 1037–1048.
- Obstfeld, M. (1998), »A Strategy for Launching the Euro«, *European Economic Review*, vol. 42, nr 6, s. 975–1007.
- Regeringens proposition 1997/98:25 om Sverige och den ekonomiska och monetära unionen.
- Riksskatteverket (1997), *Rapport*. Dnr 10073–97/920. Stockholm.
- Riksskatteverket (1998), *Rapport*. Dnr 4849–98/900. Stockholm.
- Riksskatteverket (1999), *Riksskatteverkets euroförberedelser – en lägesrapport*. RSV Rapport 1999:12. Stockholm.
- SAGO, SAF, TCO (1999), *Utanförskapets konsekvenser*. Stockholm.
- SAF (1999), *På väg mot euron – ett nyhetsbrev för och om svenska företag inför euron*. Stockholm.
- SAF och Industriförbundet (1998), *Ditt företag och euron*. Stockholm.
- SKTF (1999), *Kommunerna och EMU – en rapport om konsekvenserna av ett svenskt EMU-medlemskap för kommunerna*. Rapport 3/99. Stockholm.
- SOU 1996:158, *Sverige och EMU*. Betänkande av EMU-utredningen. Stockholm: Fritzes.
- Statskontoret (1998), *Analysmodell för anpassning av IT-system till euro*. Stockholm.
- Sveriges riksbank (1998), *Euron i den svenska finansiella sektorn – lägesrapport 2*. Stockholm.
- Sveriges riksbank (1999a), *Euron i den svenska finansiella sektorn – lägesrapport 3*. Stockholm.
- Sveriges riksbank (1999b), *Euron i den svenska finansiella sektorn – lägesrapport 4*. Stockholm.
- Sveriges riksbank (odaterad), *Euron i den svenska finansiella sektorn – betalningssystemet*. Stockholm.

EMU, den Ekonomiska och monetära unionen, startade med elva länder i januari 1999. Mycket tyder på att även Sverige så småningom kommer att träda in i EMU.

Sverige i EMU – Hur klarar vi övergången? utgår från att Sverige kommer att bli medlem. Vilka krav kommer att ställas på Sverige när vi beslutat oss för att gå med? Hur snabbt kan vi klara alla de anpassningar som är nödvändiga? Vad kan gå snett under övergångsperioden? Till vilken växelkurs ska vi gå med? Vilken ekonomisk politik bör föras så att instabilitet kan undvikas under övergången?

Det är några av de frågor som Hans Genberg, professor vid Graduate Institute of International Studies i Genève, behandlar. Författaren går igenom de olika faser som behöver genomföras, från den process som leder fram till beslutet att söka medlemskap till införandet av sedlar och mynt i euro. Vidare analyseras hur omräkningskursen mellan kronan och euron ska bestämmas och när detta måste äga rum. Vikten av att ha en stabil penningpolitisk strategi och en finanspolitik som inger förtroende betonas. Förberedelserna inom den offentliga sektorn och de ledtider som kan behövas på olika områden granskas, liksom de behov av förändrade affärsstrategier som föreligger i den privata sektorn, i såväl den finansiella som den icke-finansiella sektorn. Finland, som redan från starten gick med i EMU, fungerar som en viktig referensram.

ISBN 91-7150-774-4

789171 507747